

BRIGADA PRED BITKU NA NERETVI

Do 20. januara 1943. godine trajale su pripreme četvrte neprijateljske ofanzive (poznate kao Bitka na Neretvi ili operacija »Vajs), koja je zvanično počela 20. januara 1943. godine. U tom periodu 7. /banijska brigada je vodila danonoćne borbe protiv koncentracija neprijatelja i njegovog kretanja komunikacijama u dolinama Save i Kupe.

U Zagrebu su 9. januara 1943. godine njemački komandant Jugoistoka i komandant italijanske 2. armije održali isastanak na kome su utvrdili detalje prve faze tzv. četvrte neprijateljske ofanzive (»Vajs-1«), kojom je bilo predviđeno uništenje snaga NOV i POJ na prostoriji određenoj linijom Karlovac, Ogulin, Gospić, Knin, Ključ, Sanski Most, Kostajnica, Glina. Predviđeno je i da se — odvođenjem muškog stanovništva (od 15 godina naviše) — koncentracione logore i na prisilni rad u Njemačku — stvore uslovi za uspostavljanje i konsolidovanje ustaške vlasti. U ovoj operaciji učestvuju: njemačke divizije 714, 717, 718, 369. 7. SS »Princ Eugen« i, dijelom, 187. rezervna; italijanske divizije »Lombardija«, »Re« i »Sasari«, tri domobranske brigade, ustaške i četničke snage i oko 12 eskadrila.⁹¹

91 369. legionarska (dobrovoljačka) divizija formirana je od mobilisanih mladića uže Hrvatske za upućivanje na Istočni front umjesto dotada uništene 369. hrvatske legije. Ranije je bila praksa da se za legionare najprije sprovede regrutacija, a poslije nekoliko dana usledivao je poziv za javljanje u kadar. Međutim, poučeni iskustvom da je obično veći broj regrutovanih mladića, umjesto da se jave regrutnom centru, odlazio u partizane, za ovu diviziju vojne vlasti »NDH« su direktno sa regrutacije trpale mladiće u vagone i otpremili ih u uslovni regrutni centar Stokeran u Austriji. U centru su legionari završavali obuku u trajanju 4—6 mjeseci. Glavni komandni kadar (oko 10%) i većina

Raspored navedenih snaga vidi se iz općeg plana — skice.

Komandant njemačkih trupa u Hrvatskoj, general Liters, izdao je 12. januara 1943. godine zapovjest za početak prve faze (»Vajs-1«) četvrte neprijateljske ofanzive. Predviđeno je da se slobodna teritorija okruži i pocijepa na dva dijela, te spriječi probijanje snaga NOV i POJ ka jugu i jugozapadu, a potom sve snage, sa VŠ NOV i POJ, na toj prostoriji unište. U tom cilju je naređeno da njemačka 7. SS divizija »Princ Eugen« sa prostorijske Karlovac—Slunj—Bihać—Bosanski Petrovac; da njemačka 717. divizija (ojačana domobranskom 2. brdskom brigadom i 202. tenkovskim bataljonom) iz rejonu Sanski Most—s. Velagići nastupa pravcem s. Velagići—Bosanski Petrovac—Bihać i kod s. Vrtoča se spoji s njemačkom 7. SS divizijom »Princ Eugen«; da njemačka 369. legionarska divizija (ojačana pukom njemačke 187. rezervne divizije i domobranskom 3. brdskom, ustaškom 5. bojnom) s linije Glina—Kostajnica nastupa ka komunikaciji Slunj—Bihać i sistematski (5 km na dan) »pročešljava« teren, naročito pl. Samaricu.

Načelnik italijanskog generalštaba odobrio je italijanskoj 2. armiji upotrebu četničkih jedinica u predstojećoj operaciji.⁹²

Tako je, 20. januara 1943. godine, otpočela četvrta neprijateljska ofanziva protiv glavnih snaga NOV i POJ i »Titove države« u zapadnom dijelu Jugoslavije, u kojoj je neprijatelj,

podoficirskog kadra bili su Nijemci i Austrijanci. Oprema divizije je bila najsavremenija, jer je planirano da, poslije uvježbavanja tokom operacije »Vajs«, odnosno učešća u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, »uvježbana« produži na Istočni front. Poslije smotre u Zagrebu u drugoj trećini decembra 1942. godine, divizija je počela posjedati planirana polazna uporišta oko slobodnog područja Banijske na liniji: Glina, Petrinja, Sisak, Sunja, Majur, Kostajnica, a zatim i duž ceste Kostajnica—Petrinja (Bjelnik, Blinja, Moštanica i si.). Raniji glasovi o predstojećoj velikoj ofanzivi počeli su se potvrđivati.

Sastav 369. legionarske »Vražje divizije« tokom ofanzive na Baniju bio je sledeći:

- 369. legionarski puk, kasnije preimenovan u 369. puk,
- 370. legionarski puk,
- 969. artiljerijski puk, kasnije preimenovan u 369. artiljerijski puk,
- ostale jedinice divizije.

Na mjesto 3. legionarskog puka, divizija je ojačana 187. njemačkim rezervnim pukom iz 187. njemačke rezervne divizije, koja se nalazila u rejonu Hrvatskog zagorja, a zatim, bez 187. puka, upućena u Slavoniju.

92 Hronologija NOR-a, str. 402.

kao što smo pomenuli, angažovao 5 njemačkih i 3 italijanske divizije i jake ustaške, domobranske i četničke snage. Predviđeno je da se izvedu tri operacije: »Vajs-1«, na prostoru između Karlovca, Ogulina, Knina, Bos. Petrovca, Prijedora i Gline; »Vajs-2«, između Drvara i Livna, Jajca i Ključa; »Vajs-3«, na preostalom dijelu teritorije do zapadne granice Crne Gore.⁹³

U to vrijeme 7. banijska divizija, a time i njena 7. banijska brigada, dobile su zadatak da uporno brane slobodno područje Banije i sprečavaju eventualni prodor neprijatelja ka oslobođenom Bihaću.⁹⁴

Prvi značajniji sudar sa tek pristiglim neprijateljskim jedinicama za ofanzivu, 7. banijska divizija je imala 28/29. decembra 1942. godine u napadu na Kostajnički Majur.⁹⁵

Banijske partizanske jedinice napadale su do tada Kostajnički Majur šest puta, svaki put uspješno i uz minimalne gubitke. Već su se borci i rukovodioci šalili na račun Koštajničkog Majura, govoreći u šali da je to »partizanski magazin«. Navedeni uspjesi proizilazili su iz dobro organizovane obavještajne službe kako u samom Majuru, tako i u vazduhoplovnoj meteorološkoj stanici kraj Majura.⁹⁶

Prema momentalnim izvještajima obavještajne službe iz Kostajnice i Koštajničkog Majura, u Majuru se nalazila posada od oko 80 domobrana. Za sam napad bila su do-

93 Isto, str. 403.

94 Zbornik II/6, str. 368, 428; V/7, str. 53, 202 i 11/11, str. 121.

95 U Hronologiji na str. 393 za 28/29. decembar piše:

»U s. Majur (kod Kostajnice) jedinice 7. divizije NOVJ napale domobransku posadu, ali se morale povući zbog dolaska neprijateljskih tenkova iz Kostajnice. Neprijatelj je imao 16 mrtvih, 18 ranjenih i 14 zarobljenih vojnika, a jedinice 7. divizije NOVJ 22 mrtva i 48 ranjenih boraca. Zaplijenjeno je: 2 protivtenkovska topa, 1 mitraljez, 22 puške, 3 sanduka bombi i 1.500 metaka. O toj akciji pisao je i Glavni štab Hrvatske u izvještaju od 4. januara 1943. godine. Zbornik V/11, str. 30. Međutim, prava slika napada na Kostajnički Majur je donekle drukčija i sama akcija imala je veći značaj, te ćemo je ovdje detaljnije opisati.

96 Tadašnji obavještajni oficir Banije Stevo Bevandić bio je ranije šef navedene avio-meteorološke stanice. On je, kao tramvajski radnik u Zagrebu, dolazio na Baniju i u Kostajnici, Majuru i meteo-^stanici dobro organizirao obavještajnu mrežu, koja je davala iscrpne i stručne podatke o neprijatelju.

voljna dva partizanska bataljona. Ali, zbog blizine Kostajnice d Sunje si posebno njemačkih tenkova u Kostajnici i njemačkog oklopnog voza u Sunji, napad je zahtijevao ozbiljniju pripremu i jače snage. Za direktni napad na posadu u Koštajničkom Majuru određeni su 1. i 3. bataljon 7. banijske brigade, a za svaki (slučaj odlučeno je da jedan bataljon novoformirane 16. banijske brigade napadne dio sela. Ovaj bataljon, zbog odlaska 16. brigade na Kordun pod komandu 1. hrvatskog korpusa, zamijenjen je 1. bataljonom 8. banijske brigade.

Obezbjedenje napada od Kostajnice dobila je 8. banijska brigada sa 2. d 3. bataljonom Banijskog odreda, jer je imala na Bihaću zaplijenjeni protivtenkovski top. Uz to, 8. brigada je ojačana diverzantima 7. banijske divizije, sa zadatkom da zapriječe cestu postavljanjem mina. Na obezbjeđenje od Sunje i Petrinje i, ujedno za rezervu divizije, određen je 2. bataljon 7. banijske brigade, koji se nalazio kod tzv. Šarenog mosta na cesti Kostajnica—Petrinja, zajedno sa štabovima 7. divizije i 7. brigade.

Naređenje za napad i zadatak bataljona izdati su štabovima bataljona negdje oko podne 28. decembra. Poslije dvočasovne razrade zadataka, preduzet je pokret, i to obilaznim putem sjeverno od s. Mečenčana d s. Kukuruzara — radi tajnosti i sklanjanja u slučaju naleta neprijateljske avijacije. Bataljoni određeni za napad prošli su u sumrak s. Krčevo, prešli rijeku Sunju d cestu i prugu Sunja—Kostajnica. A zatim je počelo privlačenje polaznom položaju za napad, koji je bio planiran u 23 časa 28. decembra.

Igrom slučaja, poslije podne 28. decembra stigao je na željezničku stanicu Kostajnički Majur prvi ešelon iz sastava 369. legionarske »Vražje« divizije jačine bataljona (350 do 400 legionara) sa tri protivtenkovska topa najmodernije proizvodnje (PAK 50 mm model 1942). Pošto su se do sumraka iskrcali, legionari su se rasporedili duž čitavog sela, smjenjujući raniju domobransku posadu.

Iako je naša veza brzo reagovala, novi podaci su stigli u štab 7. banijske divizije sa zakašnjenjem, tako da se više u planu napada nije moglo ništa mijenjati. Jedinice su već bile daleko naprijed, ispred objekata za napad.

Zahvaljujući odličnom poznavanju terena, 3. bataljon 7. banijske brigade napao je tačno na vrijeme. Minut^dva kasnije krenuo je i lijevokrilni bataljon iz 8. banijske brigade, koji je zamijenio dijelove 16. banijske brigade. Međutim, 1. bataljon 7. banijske brigade, pogrešno je krenuo za 3. bataljonom. No, brzom intervencijom komandanta bataljona, Živka Bronzića, bataljon je trkom krenuo udesno, ka donjem dijelu sela i raskršću na cesti Majur—«Kostajnica preko Krčevina. Napad je bio tako iznenadan da nije trajao više od desetak minuta. Neiskusni regruti, legionari, umorni od puta i iskrčavanja, ne poznavajući teren, bili su prosto pregaženi. Sve kuće, manje-više, ina sektoru bataljona iz 8. brigade i 3. bataljona 7. brigade bile su zauzete osim jedne čvrsto zidane u sredini sela.

U toj zidanoj kući usred sela, iskusniji njemački kadar iz štaba bataljona na brzinu je improvizovao odbranu. U to vrijeme je i 1. bataljon 7. banijske brigade pročistio svoj prvi dio sela. Zaplijenio je 1 puškomitraljez MG-42 i, u bivšoj trgovini, magacin cipela koje su se veoma brzo našle na nogama bosih i slabo obuvenih boraca.

Dijelovi neprijatelja koji su preživjeli, a nisu zarobljeni, nestali isu u mraku bježeći prema brdu Djedu i Kostajnici. Osim ogorčenog otpora i vatre iz opkoljenog štaba neprijateljskog bataljona, na čitavom objektu napada nije se više čuo ni jedan pucanj. Vod bombaša, među kojima i bivši vazduhoplovci s Volinje, brzo su se snašli. U dvorištima među plijenom bilo je dosta vozila sa benzinom, koje su zapalili. Kada su kroz prozore opkoljene zgrade poletjele flaše sa benzinom, neprijatelj je počeo da iiskače, ali je malo njih uspjelo da se dočepa obližnje šume.

Našim jedinicama je ostalo samo da evakušu dotada neviđeni plijen: dva protivtenkovska topa sa dugačkim cijevima (prvi put zaplijenjenih na Baniji), zatim veliku količinu potpuno nove opreme i oružja: puške, municiju, pištolje, signalne pištolje, durbine i drugo oružje i opremu). Koristeći zaplijenjene konje i kola, odmah je preduzeta evakuacija plijena. Jasno, prvo su bili upregnuti topovi. Međutim, kada je prvi top stigao do štaba bataljona, već su se od Kostajnice pojavila dva tenka od po 15 tona, tipa »Kočkis«, praćeni dijelovima iz 2. gorske divizije. Alarmi-

rani pucnjavom, tenkovi su požurili u pomoć napadnutom garnizonu, koji u stvari više nije postojao.

Obezbjeđenje prema Kostajnici je podbacilo. Mineri nisu potpuno maskirali mine, pa su ih tenkovi jednostavno zaobišli. Bataljoni 8. brigade i Banijskog odreda na osiguranju bili su nemoćni da ma šta više učine. Protivtenkovski top iz sastava 8. brigade imao je zadatak da osigurava cestu iz pravca Koštajnice i Sunje i — baš tada — našao se na cesti prema Sunji.

Po ulasku u Majur, tenkovi su prvo napali 1. bataljon 7. banijske brigade. Dio bataljona je uspio da se prebaci preko ceste, a ostatak se sakrio pored ceste i prebacivao po dijelovima i pojedinačno. Dok se jedan tenk u južnom dijelu sela kretao naprijed—nazad i mitraljirao naše dijelove koji su se prebacivali preko ceste, drugi je pažljivo nastavio putem kroz selo — prema borcima iz bataljona 8. brigade koji su pokušavali da izvuku treći zaplijenjeni protivtenkovski top. Borci su se brzo, ne baš u najboljem redu, probijali prema slobodnoj teritoriji, ostavivši top u blatu.

Naj-teže je bilo 3. bataljonu 7. banijske brigade. Bio je opterećen sa dva zaplijenjena topa i desetak kola natovarenih dragocjenim materijalom koji nije bilo lako napustiti. Pošto se sa velikim plijenom nije moglo prebaciti preko ceste i pruge pored neprijateljskih tenkova, to je jedan zaplijenjeni top — sa jednom četom pod komandom komesara bataljona — upućen sjeverno: da pokuša da se prebaci u Krčevo i dalje, na Baniju. Ostatak štaba bataljona sa jednom četom, jednim topom i drugim plijenom, ostao je prikriven u grmlju na kosi iznad Koštajničkog Majura. Ostale su mu tri mogućnosti: ili da krene za četom i prvim topom ka Krčevu, ili da se povuče u šume Banijskog Trokuta i tu predani, što je bilo veoma riskantno, ili da sačeka da se tenkovi povuku i tada pređe cestu i prugu.

Imali su sreće. Videći da se sve brzo utišalo i da su im partizani izmakli, tenkovi su se sastali na raskršću usred sela i krenuli u Kostajnicu. Bilo je to na sat prije svitanja 29. decembra. Tako je 3. bataljon sa drugim topom i ostalim plijenom brzo prešao cestu i prugu. Uz put se na tzv. Šarenom mostu na cesti Kostajnica—Petrinja sreo sa svo-

jom 1. četom, koja je izgubila mnogo vremena u zaobilaznom povlačenju.

Štab brigade i 7. banijske divizije najviše je brinula situacija kod 3. bataljona. Ovo utoliko više što je kurir Jovica Ninković, koga je oko ponoći štab bataljona poslao da izvijesti štab brigade o stanju i namjerama, poginuo. Ninković, divan drug i borac, jedina je žrtva 3. bataljona u ovom izuzetno složenom napadu.

Žrtve neprijateljskog legionarskog bataljona bile su vrlo velike, ali u dokumentima neprijatelja vjerovatno prikrivene i umanjene. Pored ostalih, poginuo je i njemački oficir Martin Ajmer, čija je uniforma sa ličnim dokumentima nađena u zaplijenjenom oficirskom sanduku. Pogodio ga je metak Milanke Kljaić, pri pokušaju proboja iz zgrade štaba bataljona.⁹⁷

I navedeni broj od 1.500 zaplijenjenih metaka nije realan. Bataljoni koji su učestvovali u napadu su priznali samo jedan sanduk, a desetak — možda i više — prećutali su po običaju. O tome, međutim, svjedoči i činjenica da je ta rezerva municije trajala i tokom odbrambenih borbi u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, sve do Prozora i Neretve. Od naših ukupno poginulih, 19 nije moglo biti izvučeno.

Nakon navedene akcije na Kostajnički Majur i razbijanja čitavog legionarskog bataljona, brigada je bazirala u rejonu s. Dodoši, s. Tremušnjak, s. Begovići, s. Jabukovac. Zaplijenjeni topovi su, po naredenju GŠH, upućeni 30. decembra u Liku.

U tom rejonu dobiveni su i prvi, istiniti podaci o legionarima i 369. legionarskoj »Vražjoj« diviziji, koja se i dalje koncentrisala na liniji Kostajnica—Sunja—Sisak—Petrijnja—Glina.⁹⁸

97 Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 148.

98 U toku 30. decembra stigao je sin apotekara iz Kostajnice, Krešimir Hajdić Krešo, član SKOJ-a. On je bio mobiltisan u legionare i transportovan u regrutni centar Štokeran u Austriji. Po završenoj obuci, jednim transportom 369. legionarske »Vražje divizije« stigao je u Sunju. Čim je sišao sa voza, on je, preko sela Krčeva i Kukuruzara, stigao u štab 7. banijske brigade. Njegovi podaci su potvrdili da se neprijatelj grupiše oko slobodne teritorije Banije za vojnu operaciju krupnih razmjera. Hajdić je dao podatke i o 369. legionarskoj diviziji — njenom sastavu i borbenoj sposobnosti.

Štab 7. banijske brigade ostao je sa 2. bataljonom, dok su 1. i 3. bataljon bili istureni na položaje naprijed, prema Petrinji, i to: 1. bataljon, lijevo od glavne komunikacije u rejonu s. Dragotinci i brdo Glavica (tt. 338), a 3. bataljon, desno od komunikacije na liniji s. Jošavica (k. 341), Babino Brdo (k. 409), sjeverno od S. Mlinoga—kosa Budim—Leskovac (k. 357), sa zadatkom da kontrolišu prolaz Bliinja—Jošavica—Jabukovac i prolaz kroz Tješnjak. Na tim položajima 1. i 3. bataljon su tokom 30. decembra vodili borbe sa manjim izviđačkim dijelovima neprijatelja.

U toku kraćeg odmora i osiguravanja općeg pravca Petrinja—Dvor na Uni, odnosno ka Zirovcu, dočekana je i Nova, 1943. godina. Sa borcima i starješinama prorađeno je pismo političkog komesara 7. banijske divizije, u kome se najavljuju još žešće borbe u toku 1943. godine."

U brigadi je tih dana bilo 140 članova KPJ, 53 kandidata za članove KPJ i 159 članova SKOJ-a.¹⁰⁰

UNIŠTENJE TRANSPORTNOG I OKLOPNOG VLAKA

U međuvremenu je 8. banijska brigada dobila zadatak da, 3/4. januara 1943. godine, izvede diverziju i onesposobi voz na pruzi Sunja—Sisak kod Blinjskog Kuta, dok je 7. brigada imala da zatvara glavni pravac od Petrinje. Usljed izmijenjene situacije u ovom napadu na voz učestvuje i 7. banijska brigada. Njeni 1. i 3. bataljon učestvuju u direktnom osiguranju, a 2. bataljon, posredno, na osiguranju od Kostajnice i s. Kukuruzara, kod Gornjeg Bjelovca i s. Kostreši.

Izviđanjem i preko obavještajne službe dobiveni su podaci da je neprijatelj, jednom legionarskom jedinicom, posjeo s. Petrinjci kraj Sunje. U vezi s tim, štab 7. banijske

99 Arhiv VII, kut. 811, reg. br. 3/4.

100 Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 150.

divizije traži od štaba 1. hrvatskog korpusa da s Korduna uputi na Baniju i 16. banijsku brigadu.¹⁰¹

Za izvršenje diverzije i napada na vlak između Krajiških Brđana i Blinjskog Kuta upućene su 7. i 8. brigada.¹⁰² One isu, ujutro 3. januara 1943. godine, pod komandom štaba 7. -banijske divizije krenule iz svojih rejonu u pravcu komunikacija na odsjeku Sunja—Sisak. Napad na željezničku prugu i novopridošle legionare u s. Petrinjci planiran je za noć 3/4. januara. Brigade su stigle u rejon s. Gradusa i Staro Selo. Izviđanjem je utvrđeno da je jedna jača neprijateljska jedinica posjela i organizovala za odbranu s. Petrinjce. Na savjetovanju u štabu 7. banijske divizije zaključeno je da u uslovima pojačane zime (—25°) i vrlo jakog neprijatelja nije moguće izvršiti napad na s. Petrinjce i prugu Sunja—Sisak. Zato je odlučeno da se naredne noći, 4/5. januara, postavi zasjeda duž pruge sa ciljem — rušenje voza i željezničke pruge.

Za glavnu zasjedu između s. Brđani i s. Blinjskog Kuta određena je 8. banijska brigada, dok su osiguranje napada preuzeli bataljoni 7. banijske brigade, i to: 1. bataljon ina pravcu Sisak—Blinjski Kut u šumi Piškornjač; 3. bataljon osigurava od pravca Sunje na položaju između s. Petrinjci i s. Kinjačka, a 2. bataljon osigurava od Kostajnice na položajima kod s. Gornji Bjelovac—s. Kostreši.

101 Zbornik V/10, str. 12. Međutim, štab 1. korpusa je zadržao 16. banijsku brigadu na pravcu Karlovac—Krnjak sve do 15. januara 1943. godine, nakon čega je stigla u rejon s. Drenovca. Tih dana pod komandu štaba 7. divizije stavljen je Banijski odred, koji je zatvarao pravac Glina i Vrgin Most dolinom rijeke Gline ka Velikoj Kladuši. Pri tom su bataljoni zauzeli sledeće položaje: 1. bataljon kod Gline—Balinac; 2. bataljon u rejonu s. Katinovac—s. Vorkapić kod Topuskod; 3. bataljon u rejonu Staro Selo kod Kamenog Mosta.

102 Zbornik V/11, dok. br. 22, 31 i 132. Akcija na voz pogrešno je pripisana samo 8. banijskoj brigadi. Osim toga, 8. banijska brigada je napala transportni voz između s. Brđana i Blinjskog Kuta, a ne između Blinjskog Kuta i Komareva. Rezultat je bio, kako u dokumentu piše: »VIII banijska brigada uništila neprijateljski transport (63 vagona) sa delovima 369. legionarske divizije između Blinjskog Kuta i..., a 3. bataljon 7. brigade oklopni voz koji je intervenirao iz Sunje kod sela Petrinjci... Poginulo 47 legionara, a zarobljeno 73. Gubici brigade: 3 mrtva i 15 ranjenih«.

Istovremeno 2. bataljon je bio pripreman da, prema situaciji, osigura bok i pozadinu 7. i 8. brigade na cesti Petrinja—Kostajnica.

Kod 1. i 3. bataljona 7. brigade nalazili su se osmatračići iz 8. brigade, povezani telefonom sa štabom svoje brigade, koji su, u noći 4/5. januara, nešto poslije 21 časa obavijestili štab 8. brigade o nailasku vojnog transporta sa topovima iz Siska za Sunju. Odmah su mineri divizije postavili mine na željezničkoj pruzi na odseku napada 8, kao i kod osiguranja 7. brigade, s tim da detonacija i juriš 8. brigade budu znak i za rušenje pruge i kod osiguranja. Kod 3. bataljona 7. brigade postavljene su dvije mine za blokiranje eventualno upućenog oklopnog vlaka iz Sunje.

Zasjeda 8. brigade najprije je onespobila transportni vlak, potom ga je potpuno uništila. Kad je, pola časa kasnije, iz Sunje krenuo da interveniše oklopni vlak, naletio je kod osiguranja 3. bataljona 7. brigade na drugu minu, kojom je uništen teretni vagon opterećen šljunkom. Prilikom pokušaja da se vrati u Sunju, aktivirana je i prva mina na pruzi koja je uništila zadnji, drveni vagon, ojačan vrećama pijeska i sa puškarnicama. Tako je, našavši se između dva prekida šina i sa oštećenim prednjim i zadnjim vagonom, »oklopni« vlak postao zarobljenik. Treći bataljon sa položaja osiguranja nije otvarao vatru, a posada iz tri oklopna vagona, koristeći upaljeni reflektor, kosila je »nasumce« iz sveg oružja iznad položaja ovog bataljona, koje se nalazilo svega na 50 do 100 metara od vlaka. Kada je pridatim topom »Skoda« 37 mm bataljon uništio reflektor, posada vlaka je produžila sa još jačom paljbom.¹⁰³

103 Oklopni vlak je gotovo uništen. U tome se istakao poznati bombaš iz 3. bataljona Pero Crnojević tzv. »Ištal« iz sela Krčeva. Poginuo je kasnije kod sela Mlinoge, kada je pokušao da izvuče poginulu Milanu Kljajić. U akciji kod oklopnog vlaka on se privukao na desetak metara pruzi i nemoćnom oklopnom vlaku i svetlećim raketama sa padobrančićima omogućavao dejstvo topa, koji je, zbog štednje, opalio svega dvije granate. Jednom je pogodio u reflektor oklopnog vagona na kupoli, a drugom lokomotivu. Dejstvo granata, a zatim šištanje pare iz pogođene lokomotive, prisililo je (neprijatelja na bijeg iz vlaka u pravcu rijeke Save. Dio boraca je pojurio ka oklopnom vlaku, ali ih je »Ištal« vratio, povlačeći se od pruge i uništenog oklopnog vlaka. (Iz sjećanja Ljubana Crnojević).

Intervenedja dz ipravca Siska uslijedila je tek 5. januara oko 5 časova, kada se 1. bataljon 7. banijske brigade već povlačio u pravcu baze na slobodnoj teritoriji Banije.

Pošto je vrlo brzo savladala pratnju transportnog voza, 7. brigada je pristupila evakuaciji plijena. Međutim, dio neprijateljskih snaga iz Siska zaobišao je Blinjski Kut pored Save i otuda napao 8. brigadu i pozadinu koja je u prikupljena konjska i volovska kola trpala plijen iz vlaka. Pošto više nije bilo mnogo praznih kola, brigada je počela odstupati sa plijenom. Tada je naredeno i bataljonima 7. brigade da se postepeno povuku sa osiguranja.

Povlačenje od pruge Sunja—Sisak pod borbom bilo je vrlo teško. Pred svitanje hladnoća je dostigla vrhunac. Međutim, ubrzo je prekinut kontakt sa neprijateljem i jedinice su odmicale u dubinu. Kolona seoskih kola sa plijenom kretala se putem ka Starom Selu i dalje, preko Graduse d Jošovice, u dubinu slobodnog područja Banije. Najednom vrlo jak bljesak na horizontu preko rijeke Save, a zatim jaka detonacija iznenadi borcu. »Goilo!« — povikaše oni koji su tdkom ljeta 1942. ratovali u Moslavini, Podravini i Slavoniji, a komandant brigade, Nikola Maraković Nina, objasni da nas to pozdravljaju Moslavčani.

Čak i poslije svitanja mogao se vidjeti visok gust stub crnog dima iz pravca Moslavine. Na domak Starog Sela, kolonu je dočekala paljba neprijateljskog haubičkog divizionu iz Sunje. Međutim, i pored velikog broja ispaljenih granata, nije bilo nikakvih gubitaka. Neprijatelj je bio daleko i gađao nasumce. Ipak, moralo se žuriti sa prelazom ceste Petrinja—Kostajnica.

Odmah po svamuću, neprijatelj iz Kostajnice i s. Kukuruzara krenuo je cestom s namjerom da presiječe odstupnice naših snaga. Međutim, ovu kolonu sačekao je 2. bataljon 7. banijske brigade i, poslije oštre borbe, neprijatelj je vraćen nazad u s. Kukuruzare. Gubici neprijatelja bili su 5 mrtvih i 15 ranjenih, a 2. bataljon je imao 2 mrtva i 4 ranjena.

Povlačenjem u svoje baze u centru slobodne teritorije 7. brigada je izbjegla neprijateljevo avio-bombardovanje oko željezničke pruge Sunja—Sisak tokom 6. januara.¹⁰⁴

104 Zbornik V/11, str. 93; Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 164.

Kratak predah iskorišćen je za intenzivnu političku i vojnu obuku, za popunu jedinica, a posebno za analizu posljednjih akcija.

U dnevniku komesara 2. bataljona Slavka Borojevića stoji:

»8. januara održano je savjetovanje štaba brigade sa štabovima bataljona na kojem je izvršen osvrt na ranije akcije i raspravljano o narednjima i izvršenju zadataka.¹⁰⁵ Zaključeno je da:

— posle svake akcije treba držati savjetovanja sa štabovima četa, analizirati uspjehe i nedostatke. U akciji svaki bataljon se treba lično osigurati. O poginulim i ranjenim drugovima treba pisati njihovim porodicama. Za vreme akcije ne sme se uzimati ništa od civila, jer time kaljamo čast narodnog vojnika koji se bori za slobodu i bolji život svoga naroda;

— inaređenja se moraju apsolutno izvršavati. Partizani treba da budu dobro upoznati sa zadatkom i samoinicijativno pronalaziti rešenja. Držati predavanja o vojničkoj disciplini;

— Partija treba da tumači i ispituje svaku pojavu. Potrebno je više naglašavati da smo narodnooslobodilačka vojska«.

Avionski benzin i skladište avio-naoružanja u Rovinama kraj Volinje bili su i dalje privlačni cilj štaba 7. banijske divizije. U to vrijeme posadu na Kovinama sačinjavala je satnija avijatičara jačine oko 120 domobrana sa oko 100 pušačka, 8 automata, 8 puškomitraljeza i 3 teška mitraljeza. Stab divizije se odlučio da ponovi napad na ovo skladište sa dva bataljona 7. brigade, s tim da osiguranje vrši 8. brigada.

Brigada je 9. januara dobila naređenje za pokret za Gornju Velešnju, preko Samarice. Baš kad je ulazila u Samaricu, naišla su tri njemačka aviona tipa »Dornier« (DO-217), koji su povremeno izvidali duž komunikacija. Međutim, zbog sumaglice nisu primijetili začelje kolone. U s. Gornjoj Velešnji brigada se odmarala sve do 11. januara. U to vrijeme štab brigade je sa štabovima bataljona otišao u s. Čukur (k. 239), gdje je trebalo da prime zadatke za napad na Rovine i Volinju. Međutim, veza iz Kostajnice, koja je trebalo da dođe na to mjesto, nije stigla ni 10. kao ni 11. januara. Zato je odlučeno da se odustane od namje-

105 Slavko Borojević — Dnevnik »Po šumama i gorama«, izd. NIU »Jedinstvo«, Sisak, 1967, str. 5. (U daljem: S. Borojević — »Dnevnik«).

ravanog napada, pa su jedinice vraćene u ranije baze za odbranu središnjeg dijela slobodne teritorije Banije.

Vraćajući se iz Velešnje, 7. brigada je 11/12. januara 1943. godine prenoćila u s. Lovči, da bi se, 12. januara, vratila u širi rejon s. Dodoši.

U međuvremenu, dijelovi 369. legionarske »Vražje« divizije d 3. ustaško-đomobranskog gorskog zdruga (brdska brigada),¹⁰⁶ posjeli su sela na cesti Kostajnica—Petrinja (Bijelnik, Blinja, Letovanci, Stražbenica, Petkovac, Moštanica, Budična, Hrastovica i dalje do Gline).¹⁰⁷ U toj situaciji bataljoni 7. banijske brigade su odmah istureni na položaje prema neprijatelju u slijedećem rasporedu: 2. bataljon u rejonu s. Jošavica, 3. bataljon u rejonu s. Mirnoga i 1. bataljon je posjeo svoje ranije položaje kod s. Kraljevcana—Glavica (tt. 338) na lijevoj strani ceste Petrinja—Jabukovac—Samarica.

Ovakvo prikupljanje neprijatelja nagovještavalo je da uskoro predstoji jača ofanziva. Radi toga se sa štabovima bataljona i brigada pristupilo proučavanju naređenja štaba 1. hrvatskog korpusa od 11. januara o načinu dejstava u

106 Navedeni 3. gorski zdrug formiran je aprila 1942. godine od bojne uglavnom od »nezaposlenih« avijatičara NDH. Učestvovalao je u ofanzivi na Kozaru juna—jula 1942. godine, na Baniju d Samaricu jula—avgusta 1942. godine. Djelovi 3. gorskog zdruga branili su Bosanski Novi i Dvor tokom napada na ove garnizone 26. i 29. novembra 1942. godine itd. Kao iskusan i provjeren u borbama protiv partizana uključen je i u četvrtu neprijateljsku ofanzivu.

107 Područje Banije napadale su sledeće neprijateljske jedinice: 3. gorski zdrug pravcem: Sunja—Komogovina—Zrinj—Vrpolje—Gage—Bužim—Bosanska Otoka. Po prelazu grebena Šamarice, sadejstvuju mu 721. njemački posadni puk iz 714. njemačke posadne divizije pravcem Dvor na uni—Rujevac; 187. njemački rezervni puk pod komandom štaba 369. legionarske »Vražje« divizije pravcem Petrinja—Graljevcani—Gradac; 370. legionarski puk pravcem Petrinja—Bačuga—Klasnić—Brezovo Polje sa 187. njemačkim pukom; 369. legionarski puk sa 5. ustaškom bojnom (bataljonom) pravcem Glina—Hajtić—Obijaj—Vrnograč i dalje sa ostalim snagama ovog pravca ka Bos. Krupi i Bos. Otoci. Sa navedenim osnovnim snagama na Baniju nastupaju i ostale neprijateljske snage iz okolnih garnizona, koje vrše »čišćenje« predenog prostora.

slučaju jače neprijateljske ofanzive.¹⁰⁸ Ovo naređenje se na pravcu 7. banijske brigade počelo sprovoditi već 14. januara 1943. godine. Kada je neprijatelj iz s. Moštаницe, ujutro 14. januara, krenuo u pravcu s. Mlinoga—Kraljevčani, upao je u blisku vatru zasjede 3. bataljona, koja ga je zatim jurišem prisilila da se vrati u s. Moštanicu. Na bojištu je ostalo 5 mrtvih Nijemaca, a 1 je zarobljen i odmah upućen na ispitivanje u štab 7. banijske divizije.

Brojno stanje (i naoružanje) 7. brigade na dan 15. januara 1943. godine bilo je¹⁰⁹ 870 boraca. Od tog u rezervnoj četi 96 (bez pušaka). Bosih 200, a od naoružanja još 52 automata i pištolja, 26 puškomitraljeza i jedan laki mitraljez »Švarcloze«.

Po jedinicama stanje je bilo slijedeće:

1. bataljon 305 boraca u 3 čete, od toga 32 člana Partije, 21 kandidat i 49 skojevac;

2. bataljon 220 boraca u 3 čete, od toga 28 članova Partije, 14 kandidata i 60 skojevac;

3. bataljon 230 boraca u 3 čete, od toga 41 član Partije, 11 kandidata i 104 skojevca.

Rezervna četa 96 boraca, 2 člana Partije i 49 skojevac.

Štab brigade: 19 boraca, 10 članova Partije i 7 kandidata.

Podaci o neprijatelju neposredno oko slobodne teritorije Banije, odnosno na »frontu«, bili su vrlo svježi. Mreže terenskih radnika, NOO-a, partijskih i omladinskih organizacija, koji su ostajali u zauzetim selima, vrlo su dobro obavljali svoj zadatak. Čim bi neka od neprijateljskih jedinica počela da pristiže u određeno selo, štabovi partizanskih jedinica su o tome bili odmah obaviješteni.¹¹⁰ Jedna od akcija na osnovu obavještenja je i napad na neprijatelja u Bijelniku i s. Blinji 15/16. januara. Dok se nepri-

108 Uz naređenje o načinu dejstva protiv neprijateljske ofanzive, štab 1. hrvatskog korpusa obavijestio je štab 7. banijske divizije i o skorom dolasku 16. banijske brigade na Baniju, kao i o angažovanju 8. krajiške brigade u zahvatu rijeke Une južno od Bos. Novoga. (Zbornik V/11, str. 121).

109 Podaci o jačini brigade uzeti su iz Dnevnika Kaje Garibović — Lalović.

110 Još u napadu na legionare u Kostajničkom Majuru zaplijenjeno je dosta vojnih sekcija od Zagreba do Crne Gore. One su podijeljene starješinama, a dostavljene su i dalje sve do Vrhovnog štaba NOV i POJ.

jatelj duž glavne ceste Kostajnica—Petrinja još nije utvrdio i organizirao za borbu, štab 7. banijske divizije je izdao 7. i 8. banijskoj brigadi naređenje za napad. Tako je 7. banijska brigada napala sa 1. i 2. bataljonom s. Bijelnik, a 8. brigada s. Blinju sa svojim 3. bataljonom. Napad je počeo 15. januara u 21 čas.¹¹¹

Slaba vidljivost i velike strmine oko s. Bijelnika otežali su održavanje veze između štaba brigade i bataljona. Jedina orijentacija bili su pucnji i rafali automatskog oružja. Pri tome, kroz mrak, neprovidnu sumaglicu i bjelinu snijega teško je bilo ocijeniti gdje je neprijatelj, gdje bataljoni 7, a gdje bataljoni 8. banijske brigade. Poslije pola časa paklene paljbe na odsjeku s. Bijelnik—s. Blinja vatra je osjetno oslabila, a rafali njemačkih »šaraca« već su bili daldko.

Negdje oko sat poslije napada, stigli su prvi kuriri. Dovedi su jednog zarobljenog Nijemca i izvijestili da je napad na s. Bijelnik uspio. Odmah su se vratili nazad, radi kupljenja plijena u zauzetim neprijateljskim uporištima. Uspio je i 3. bataljon 8. banijske brigade. U pismenim izvještajima komandanta bataljona bilo je riječi i o vrlo velikom plijenu. Razbijen snažnim jurišem, neprijatelj iz Bijelnika je noću, po snijegu, bježao ka s. Letovanci, a iz Blinje za s. Stražbenicu i s. Petkovac.¹¹²

Izvještaj štaba 8. banijske brigade, koji je poslužio i kao osnova za globalni izvještaj štaba 7. divizije, navodi da isu gubici neprijatelja bili: 30—40 mrtvih i 35 zarobljenih, a da je zaplijenjeno 2 protivtenkovska topa 37 mm, 1 minobacač 81 mm, 2 laka bacača 57 mm, 80—100 pušaka i 30.000—50.000 metaka.¹¹³ Međutim, u podacima o uspjehu 7. brigade¹¹⁴ navodi se da je zaplijenjeno: 2 protivtenkovska topa »Skoda« 37 mm, 3 protivtenkovske puške, 1 teški minobacač, 1 laki minobacač, dosta jednoosovinskih metalni Blizina objekata napada i zajedničko izvlačenje plijena dovelo je do zbrke oko rezultata napada.

112 Slavko Borojević, »Dnevnik«, str. 11 i Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 234.

113 Zbornik V/11, str. 43, 154.

114 Iz sjećanja Vladimira Bakarića, Slavka Borojevića i Kaje Garibović-Lalović.

nih kola sa gumenim točkovima, 1 kompletan radio prijemnik »Torn — Elb« i druge opreme.

Činjenica je, međutim, da isu zaplijenjena samo 2 PT topa i da je najvjerovatnije u izvještaju 8. brigade obuhvaćen i uspjeh 7. brigade. Kod ovog ise mora uzeti u obzir da su brigade napadale veoma blizu jedna druge, da je obilje plijena evakuisano jednim putem, iz čega je i proisteklo da se topovi spominju u izvještajima za obadvije brigade. Topovi su, po naređenju štaba 7. banijske divizije, zajedno sa topom iz 8. brigade sa Bihaća, ušli u sastav novoformiranog protivtenkovskog voda divizije. A od dva teška minobacača i dva teška mitraljeza »Maksim« formiran je Prateći vod pri štabu 7. banijske brigade. Za vodnika Pratećeg voda 7. brigade određen je kapetan bivše jugoslovenske vojske Josip Kuštrin. Protivtenkovske puške (2) dodijeljene su 1. bataljonu, a laki minobacač 3. bataljonu.

Plijen iu municiji, puškama, opremi, konjima, karama, belgijskim pištoljima NF sa 14 metaka u šaržerima, automatima sa hladnjakom i ostalo, bio je veliki, ali se, u onako dinamičnoj situaciji, nije moglo o tome u izvještajima detaljisati. Otuda su rezultati bili znatno veći od prikazanih.¹¹⁵

Ovom akcijom u s. Bijelniuku i s. Blinja počelo je »hrvanje« banijskih partizanskih jedinica sa neprijateljem prikupljenim i pripremljenim za ofanzivu.

Osvanuo je 17. januar 1943. Hladan, sa dubokim snijegom. Nešto poslije pola noći otpočela je paljba teških haubica iz pravca s. Krajiških Brđana i s. Komareva, koja je trajala sve do jutra. Primijećeno je da veliki broj granata nije eksplodirao, što su politički radnici iskoristili da objasne kao sabotažu u njemačkim tvornicama.

Žrtava na našoj strani nije bilo. Ujutro neprijatelj je jačim snagama napao 2. i 3. bataljon 7. brigade pokušavajući da ovlada brdom Metla (k. 402), koja je predstavljala ključ za prodor od Blinje u dolinu potoka Petrinjčiča (Dodoši). Napad je uz gubitke odbijen. Poslije odbijanja nepri-

115 Ovdje treba više reći o ratnim izvještajima — o plijenu, gubicima i si. Oni su u neprijateljskim dokumentima umanjivani, vjerovatno zbog odgovornosti, a od naše strane davani odoka. Za to se ima mnogo primjera.

jatelja i od Jošavice i Mlinoge, štab 7. banijske divizije naređuje da te položaje preuzme 8. banijska brigada, a 7. da se povuče u dubinu, osim 1. bataljona koji ostaje na položajima kod Kraljevčana. U sumrak 17. januara štab 7. brigade je rasporedio: 2. bataljon u s. Miočinoviće na cesti Petrinja—Dvor, a 3. bataljon u s. Veliki Gradac na pomoćnom pravcu s. Bačuga—s. Klasnić. Intendantura brigade, formirana nepun mjesec dana ranije, teško je dostizala da snabdijeva tako rastresito raspoređene bataljone.

BORBE OKO METLE I S. MLINOGE

Vjerovatno je niže neprijateljsko komando vanje željelo da ostvari kakvu-takvu prednost u početku velikih operacija. Zato je ujutro 19. januara u samo svanuće neprijatelj napao jačim snagama općim pravcem Budičina—Mlinoga—Metla. Ne poznavajući još novi teren, snage 8. banijske brigade bile su iznenađene i prinudene da se povuku.

Neprijatelj je ovladao Metlom (k. 402), ključem Banije. U takvoj situaciji, štab 7. banijske divizije naređuje da 7. banijska brigada izvrši protivnapad i zbací neprijatelja nazad na komunikaciju Kostajnica—Petrinja. Pošto je komandant brigade bio odsutan, njen komesar Uroš Krunić je odmah naredio 3. bataljonu da preduzme napad, pošto je on bio najbliži i okupljen, a imao je i telefonsku vezu sa štabom brigade.

Napad nije izvršen tokom dana, zbog pojave dva tenka na glavnoj cesti Petrinja—Jabukovac koji su, otvarajući vatru iz topova i mitraljeza po okolnim brdima, oprezno napredovali i stigli između s. Mlinoge i s. Jabukovca. Tu ih je dočekao vatrom iz PT pušaka 1. bataljon i prvi tenk je zaustavljen. Posada je uspjela da se izvuče i sa drugim tenkom vrati u pravcu Petrinje. Kada se u sumrak jedna patrola iz 1. bataljona, pod rukovodstvom Ilije Španovića, prikrala tenku ostavljenom na cesti, ustanovila je da je on od 15 tona, tipa »Hočkis«, proizveden u Francuskoj, da mu je gusjenica prekinuta, a zatvarač iz topa izvađen i odnesen. Tokom dana 3. bataljon je poslao jaču izvidnicu ka s. Mlinogi, koja je popodne izvijestila da se neprijatelj rasporedio u tom selu.

Kako je neprijatelj istog dana krenuo i sa linija Sunja i Kostajnica i dostigao s. Borojeviće, štab 7. banijske divizije hitno je uputio 8. brigadu na taj pravac, sa zadatkom da oiveče izvrši napad na neprijatelja. Ovaj napad, međutim, nije izveden. Ali, ni neprijatelj nije 20. januara nastupao dalje na čitavom bandjskom pravcu.

Štab 7. banijske divizije privukao je sa Korduna tek pridošlu 16. banijsku brigadu i izdao joj naređenje da u toku noći napadne neprijatelja u s. Mlinoga, pravcem s. Prnjavor—s. Čuntić, s tim da joj sadejstvuje 7. brigada sa 3. bataljonom pravcem s. Jabukovac—s. Mlinoga. Određeno je da napad počne 20. januara u 20 časova. Snage neprijatelja u Mlinogi cijenjene su na dvije čete.

Treći bataljon 7. brigade krenuo je u napad na vrijeme i razbio jednu četvu, čiji su se ostaci povukli sa brda Metla, iz Donje Mlinoge i uputio u pravcu s. Gornje Mlinoge. No, 16. brigada je zakasnila i nije imala uspjeha u napadu. U pokušaj'u daljeg napada 3. bataljon 7. brigade je zaustavljen uz osjetne gubitke. Na mjesečini, bijelom i dosta dubokom snijegu, noć je bila izvanredno svijeta. Tu je, jurišajući ispred stroja svoje čete i 3. bataljona, poginula Milanka Kljaić.¹¹⁶ U pokušaju da je izvuku, poginuli su i njeni vjerni drugovi, poznati bombaši 7. banijske brigade Pero Crnojević tzv. »Ištal«,¹¹⁷ kao i vodni delegat Rade Savić, zvani »Bolničar«¹¹⁸ i još tri druga. Ranjeno je 11 boraca.

116 Milanka Kljaić: U Zborniku heroja. I izdanje, datum njene pogibije pogrešno je naveden 22. januara 1943. godine. Poginula je u noći 20/21. januara, a njen 3. bataljon je 23. januara već vodio borbe kod s. Balinca na pravcu Glina—Vrnograč.

117 Pero Crnojević zv. »Ištal« spomenut je i u obradi napada na oklopni vlak kod Sunje, s. Petrinjci. Neki se sjećaju nadimka »Mesar«, što ne odgovara. »Mesar« je nadimak Nikole Crnojevića, isto iz Krčeva.

118 Rade Savić, zv. »Bolničar«, kao omladinac bez puške nosio je oko dva mjeseca motke i ciradu za improvizirana nosila, zbog čega je dobio nadimak »Bolničar«. Bos, mršav, sa rošavim licem od ranije prebolovanih boginja, sa smješnim šešikom nalik na cilindar, bio je veoma omiljen. Stalno je moljakaio duvan i kukao za puškom. Dobio ju je poslije napada na Kostajnički Majur i legionare, te je, vrlo brzo, ušao u »bombašku elitu« 7. brigade. Jedino se ljutio na nadimak »Bolničar«, sa kojim je i poginuo, pokušavajući da izvuče svoga vodnika i vođu bombaša, Milanku Kljaić, jedinu ženu narodnog heroja Banije.

Obaviješten o neuspjehu 16. brigade, štab 7. banijske divizije poslije ponoći naređuje prekid napada i povlačenje. Bila je to najteža i najtužnija borba 7. banijske brigade za razbijanje neprijateljske koncentracije oko slobodnog područja Banije pred četvrtu ofanzivu.

Ne zaustavljajući se po zimi u kojoj se živa u termometru spuštala i do -25° Celziosa, brigada se povukla u odbranu središnjeg područja Banije ; i zauzela sljedeći raspored: 1. bataljon (zaštitnica) kod s. Kraljevcani—s. Grabovac; 2. bataljon u rejonu s. Bijeke Vode, a štab brigade i 3. bataljon <u s. Klasnić. Na tim, novim položajima, brigada je sačekala i sam početak četvrte neprijateljske ofanzive preko Banije i Cazinske krajine i dalje.

Ovaj period borbe protiv koncentracije neprijatelja za njegovu čvrstu ofanzivu (Bitku na Neretvi) predstavlja uklapanje brigade pod jedinstvenu komandu u sastavu banijske divizije, što čini izvjestan prelaz u onda savremeniju komponentu partizanskih jedinica koja je, za razliku od ranije, bila pod jedinstvenom i stalnom komandom. To se potvrdilo i u uzastopnim akcijama povezanim sa brzim manevrom sa jednog na drugi od četiri banijska sektora — fronta i to: Dvor na Uni—Kostajnica; Kostajnica—Sunja; Sunja—Petrinja i Petrinja—Glina. Pri tome je oslobođena teritorija Cazinske i Bužimske krajine pružala punu sigurnost pozadine.

Stalnim i iznenadnim napadima svaki put na drugom mjestu, neprijatelj je doveden dotle da mu je pruga Sunja—Bosanski Novi postala više teret nego korist, Banija nije više bila opkoljena niti ozbiljnije ugrožena.

U tom periodu neprijatelju su naneseni znatni gubici, a relativno veliki plijen omogućio je naoružavanje jedinica uz istovremenu popunu. Formiranjem brigadne intendature, saniteta, pratećih oružja i ostalih jedinica i službi, postignuta je veća samostalnost. Skoro da su sve akcije u tom periodu uspjele — potpuno ili djelimično, a neprijatelj je bio demoralisan, zbunjen i svaki put obmanut u pogledu objekta napada, jačine naših snaga, koje su mu, zbog brojnih akcija na cijelom navedenom frontu, izgledale mnogostruko jače.

Napad na Kostajnički Majur, prugu Sunja—Sisak, na Bijelnic, odbrana na brdu Metla i napad na Mlinogu, uzdrmali su još prije početka neprijateljsko komandovanje i poremetili pedantno izrađene neprijateljske planove za tzv. četvrtu ofan-

zivu ili operaciju »Vajs«. Bila je to, uostalom, solidna priprema brigade za teške borbe koje su joj predstojale tokom, skoro čitave, 1943. godine.¹¹⁹

Odbrana Banije i Cazinske krajine

Zvanično, četvrta neprijateljska ofanziva počela je 20. januara 1943. godine napadom sa linije: Kostajnica—Sunja—Petrinja—Glina—Vrgin Most—Karlovac. Međutim, na Baniji ofanziva je počela 14. januara, a za 7. banijsku brigadu, može se reći, počela je njenim napadom na bataljon legionara u Koštajničkom Majuru 28/29. decembra 1942. godine. To su bili i prvi uspjesi u nastupajućem neravnopravnom i krvavom dvoboju. Borbe su nastavljene i trajale su dan i noć sve do polovine aprila 1943. godine — puna tri i po mjeseca.

Iz navedenog općeg plana neprijatelja za borbe na Baniji i Cazinskoj ikrajini — posebno su značajni ciljevi iz plana Vajs-1, gdje je predviđeno opkoljavanje dijelova slobodne teritorije, zatim njeno cijepanje i, po dijelovima, uništavanje partizanskih snaga i naroda. Glavni udarni klin činila je 7. SS »Princ Eugen« divizija¹²⁰ koja je imala da, sa linije Vrgin Most—Karlovac, prodire pravcem Karlovac—Slunj—Bihać (14. SS puk) i pomoćnim pravcem Vrgin Most—Velika Kladuša—Bihać (13. SS puk). Cilj ove divizije po fazama bio je: glavnim snagama odsjeći Liku od Korduna, a pomoćnim Kordun od Banije, uz spajanje s dijelovima 369. legionarske Vražje divizije kod Vrnograča — radi okruženja Banije. U drugoj fazi, pak, zauzimanje Bihaća, likvidacija sjedišta NOP-a a, spajanjem sa snagama 714. njemačke divizije iz pravca Bosanskog Novog, izvršiti odsijecanje i okruženje Banije i Cazinske krajine. U trećoj fazi plana 7. SS »Princ Eugen« divizije predviđen je prodor na pravcu Bihać—Bosanski Petrovac i spajanje sa snagama 717. njemačke divizije od Ključa i Sanskog

119 Ove ocjene date za 7. banijsku diviziju u ovom periodu skoro u cjelini odgovaraju i za ocjenu 7. banijske brigade. Zbornik »Sedma banijska divizija«, napisi Milana Pavlovica, str. 169 i Pavla Jakšića, str. 176—179.

120 7. SS »Princ Eugen« divizija jačine oko 20.000 Nijemaca, folksojčera iz Jugoslavije, Rumunije, Mađarske i okolnih zemalja. Sastava je: 13. i 14. SS puk sa ostalim divizijskim dijelovima.

Mosta, kod sela Vrtoča, okruženje snaga 1. bosanskog korpusa u Bosanskoj krajini, odnosno na prostorijski Grmeča.¹²¹

Sa linije Kostajnica—Petrinja—Glina, slobodno područje Banije prelaze: ojačana 369. legionarska »Vražja« divizija, jačine oko 18.000 legionara i Nijemaca; 3. gorski zdrug jačine oko 3.500 vojnika; 5. ustaška bojna jačine oko 500 ustaša; 721. njemački puk, pravcem Dvor na Uni—Rujevac—Zirovac jačine oko 3.000 vojnika. Ukupno preko 25.000 neprijateljskih vojnika.

Nasuprot ovako jakih i još bolje za zimsko ratovanje opremljenih vojnika, stajale su banijske partizanske snage: tri banijske brigade (7, 8. i 16) u sastavu 7. banijske divizije; Banijski NOP odred jačine tri teritorijalna bataljona i Komande vojnog područja Banije sa tri komande mjesta (kotara). Ukupno oko 4.000 slabo naoružanih i još slabije opremljenih boraca.

Neprijateljski plan već u početku nije tekao kako je bilo zamišljeno i pripremljeno. Nastale su za njega teškoće, kako zbog gubitaka i neuspjeha u periodu koncentracije do 20. januara,¹²² tako i u početnom nastupanju poslije 21. januara 1943. godine. Zbog otpora partizanskih snaga, nastupanje neprijatelja na Baniju otpočinje dan kasnije, 21. januara. Već 21/22. kod s. Balinca razbijen je 3. bataljon 369. legionarskog puka. Zbog toga su čitav puk kao i 369. legionarska »Vražja« divizija zaustavljeni za tri dana, prisilivši komandanta za jugoistok, fon Lera, da lično dođe u Petrinju i požuri dejstva. Njemački 187. puk u sastavu 369. legionarske »Vražje« divizije zapeo je kod Klasnića, a zatim kod Brezova Polja i Zirovca, a 370. legionarski puk ispred Klasnića i s. Brubno. Tamo, na pravcu Karlovac—Slunj, takođe zbog otpora dijelova 8. ikordunaške divizije, 7. SS »Princ Eugen« divizija ulazi u Slunj tek 24. januara.

121 Zbornik V/11, str. 121; Đuro Kladarin: »Slom četvrte i pete okupatorskokvislinške ofanzive«; Tomac Petar: »Četvrta neprijateljska ofanziva«.

122 Odnosi se na razbijanje bataljona legionara u Koštajničkom Majuru 28/29. decembra 1942. godine; na rušenje transportnog i oklopnog voza 4/5. januara 1943. na pruzi Sunja—Sisak; na razbijanje neprijatelja u s. Bijelniku i s. Blinji 15/16. januara; na odbacivanje neprijatelja sa Metle i od s. Mlinoge 19—21. januara i dr.

Borbe za centralni dio Banije, odnosno za greben Šararice između Klasnića i Zirovca, bile su vrlo žestoke. Banijski borci su, (pored ostalog, znali da od njih zavisi zaštita 6.000 do 7.000 izbjeglica,¹²³ koje su se nalazile u pokretu ka Bihaću /i Bosanskoj krajini. Zbog jakog otpora i osjetnih gubitaka neprijatelj je bio prisiljen da 20. januara poslije podne bombarduje s. Zirovac, u kojem su se tada nalazile okružne ustanove i Komanda vojnog područja Banije. Mnogi njihovi članovi su izginuli, kao i oko 60 građana iz Zirovca i okoline. Ni tada neprijatelj nije uspio proći Vratnik, već onda kada se 7. banijska divizija glavninom (7. i 8. brigada) prebacila na pravac Slunj—Bihać—Bosanski Petrovac, a 16. brigadom na pravac Velika Kladuša—Cazin.

Borbe 7. brigade do rijeke Une i Bihaća

Poslije pomenutih teških borbi za brdo Metla i kod s. Mlinoge, kao i neuspjelog napada 8. banijske brigade na posadu s. Borojevića, 7. banijska divizija se povukla i posjela rejon: s. Bijele Vode—s. Klasnić—s. Gradac. Bataljoni Banijskog NOP odreda ostali su na pravcu Glina—Topusko—Vrnograč, odnosno Topusko—Velika Kladuša.

Kratak predah 21. januara liskorišćen je za sređivanje jedinica. Snijeg i velika zima usloveli su da se iz jedinica otpuste svi bos i slabo obučeni borci, većinom omladinci i omladinke. To je, na žalost, tada bilo jedino rješenje da se brigada osposobi za veću pokretljivost.¹²⁴

123 Arhiv IRPH, Zagreb: Izvještaj organizacionog sekretara OK KPH za Baniju, Branka Borojevića, upućen 26. januara 1943. godine CK KPH.

124 Dio otpuštenih boraca priključio se koloni izbjeglog naroda i produžio ka Bihaću i dalje, kroz Bosansku krajinu. Oni su, uglavnom, ponovno ušli u sastav divizije kod Drvara ili Glamoča. Drugi dio otpuštenih boraca se dočepao svojih sela, skrivao se zajedno sa narodom, a po prolasku ofanzive popunili su bataljone Banijskog odreda, odnosno nove banijske brigade formirane u vrijeme odsutnosti 7. banijske divizije. Time su omogućili stvaranje Unske operativne grupe (UOG) 1943. godine, (dr Petar Kleut »Borbe Unske operativne grupe«, Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 485).

U toku 21. januara, 369. legionarski puk i 5. ustaška bojina krenuli su iz Gline. Savlađujući otpor 1. bataljona Banijskog odreda na pravcu Glina—Selište—Balinac, 3. bataljon 369. puka se pred veće zaustavio u Balincu. Dio 369. puka dostigao je s. Maja, a dio sa 5. ustaškom bojnomo Topusko, Ocijenivši da pred sobom ima jače snage, komandant 1. bataljona Banijskog odreda tražio je pomoć od štaba 7. banijske brigade, koji se zajedno sa 3. bataljonom nalazio u s. Klasnić. Odmah je upućen 3. bataljon, koji je gotovo trkom krenuo preko s. Hajtića za Balinac. U međuvremenu je 1. bataljon Banijskog NOP odreda već otpočeo noćni napad, a u 22 časa se pridružio i 3. bataljon 7. banijske brigade. O tome između ostalog u izvještaju piše:

22. januara u selu Balinac (kod Gline) jedinice NOP odreda Banije i 7. brigade 7. divizije NOVJ-e razbile su dvije čete njemačke 369. legionarske divizije, a zarobljena su 32 legionara, dok su jedinice NOVJ-e imale 6 mrtvih i 15 ranjenih boraca.¹²⁵

Naknadno je, međutim, utvrđeno da je ubijeno oko 70 legionara, a zaplijenjena su i 2 laka minobacača, 5 puškomitraljeza, 15 pušaka i dosta druge ratne opreme.

U neprijateljskom izvještaju za 21. januar 1943. piše:

Treći bataljon 369. puka od sela Balinca odbačen je na trag. Ima mnogo mrtvih i ranjenih. Dva su nestala, tako da sada ima svega dvije satnije sposobne za borbu.¹²⁶

Sljedećeg jutra, 22. januara, 3. bataljon 7. banijske brigade se vratio u sastav brigade; imao je 3 mrtva i 3 ranjena borca. A 1. bataljon Banijskog odreda je produžio da zatvara pravac Glina—Obijaj.

Usljed sve jačeg pritiska neprijatelja na pravcu Karlovac—Slunj, Vrhovni štab NOV i POJ naređuje da 7. divizija glavninom snaga zatvori pravac Slunj—Bihać. Na taj pravac uJbrzano kreće, 23. januara, 7. banijska brigada i to:

¹²⁵ Zbornik V/11, dok. 108.

¹²⁶ Razlika u dokumentima nije sporna, jer je borba vođena od jutra 21. januara, a prestala je prije svitanja 22. januara. Nijemci su uvijek u jutro izvještavala o dejstvima proteklog dana i noći.

uveče 23. januara krenuo je 3. bataljon, za njim štab brigade sa 2. bataljonom i, na kraju, 1. bataljon.

Poslije vrlo oštrem zime, preko — 25°C, tokom 23 januara duhnuo je topao južni vjetar, što je znatno otežalo marš i onako premorenih boraca. Treći bataljon je prvi stigao u rejon s. Sadilovca, dok su se štab brigade i 2. bataljon 25. januara našli u s. Podvizdu. Dan ranije, 24. januara, 1. bataljon je stigao u s. Glinci. Maršovalo se rastresito Zbog avijacije. Kod s. Obljaja kolone 7. banijske brigade našle su se na tvrdoj cesti, ali i na široj i nepošumljenoj visoravni otvorenoj za dejstvo avijacije. Iz opreznosti od neprijateljske avijacije kolone su se kretale vrlo razvučeno sve dok se pred veče nije jako naoblačilo.

U toku marša na odmoru i na prenočištima, borci su se upoznavali sa podacima štaba 7. banijske divizije o neprijateljskoj ofanzivi i nužnosti napuštanja Banije.¹²⁷

Tokom 24. januara dijelovi 7. SS »Princ Eugen« divizije prodrli su (u borbeni raspored 8. kordunaške divizije i tenkovima ušli u Slunj. Time je pravac Slunj—Bihać ostao praktično nezaštićen, a neprijatelj je 25. januara ušao i u s. Rakovicu.¹²⁸

127 Zbornik V/11, dok. br. 66; Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 168 i 217. U pismu se u početku kaže: »Neprijatelj je koncentrisao jače snage i otpočeo sa ofanzivom na našu slobodnu teritoriju... Neprijatelj će nas ovom ofanzivom i ovim snagama primorati da privremeno napustimo Baniju. Mi ćemo napustiti Baniju, ali to neće biti zadugo i naša Banija neće ostati bez partizana i pod stalnom kontrolom neprijatelja. Banija će opet biti naša kao što je i bila, i neprijatelj će dobijati od nas ono što je i do sada dobijao — metak ili bombu...«

128 Pavle Jakšić: »Sedma divizija u IV i V neprijateljskoj ofanzivi«, Vojnoistorijski glasnik br. 6/1951. i Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 173. — Jakšić, između ostalog, piše: »... situacija na pravcu Karlovac—Slunj bila je za nas ozbiljna. 7. SS-divizija »Princ Eugen« snažnim udarom, na jedinice 8. divizije i Primorsko-goranske grupe, koja je došla u pomoć, izbila je u Slunj i neposredno ugrozila Bihać i oslobodenu teritoriju u Bosni, gdje su se nalazili mnogobrojni ranjenici naše vojske. U toj situaciji, Vrhovni štab naređuje štabu 7. divizije da svoju 16. brigadu ostavi na prostorijski Velika Kladaša—Vrnograč kao zastor pred neprijateljem koji je nastupao sa sjevera, prikupi oko sebe sve naše snage sjeverno od Une i s njima udari iz pravca Kladaše i Pećigrada u bok njemačke kolone koja je nastupala od Slunja ka Bihaću...«

Nakon tih prodora 7. SS »Princ Eugen« divizije, 7. banijska brigada je pomjerila bataljone u rejon s. Tržac, ostavljajući 2. bataljon kao zaštitnicu u s. Podzvizdu. Štab brigade sa 1. bataljonom stigao je u s. Tržac 26. januara, kada se i 3. bataljon pomjerao u s. Tržačku Raštelu.

Tog dana d neprijatelj je krenuo iz Rakovice i posjeo s. Direžnik Grad. Njegova prethodnica, koja je nastavila pokret u pravcu Ličkog Petrovog Sela, naišla je na zasjedu 15. ikordunaške brigade koja je prešla i u protivnapad na s. Drežnik Grad. Čuvši jaku pucnjavu, 3. bataljon 7. banijske brigade je, ne zadržavajući se u Tržačkoj Rašteli, produžio, prešao rijeku Koranu i, nastupajući ka Drežnik Gradu, iznenadio Nijemce. Pošto ih je odbacio, bataljon se orijentisao prema paljbi na lijevom krilu i u sumrak izbio do prvih kuća s. Drežnik Grada. U toku /istog podneva za 3. bataljonom je stigao i 1. bataljon koji je odbacio neprijatelja iz Lipovače ka Drežniku.

Narednog jutra pred svitanje stigao je ubrzanim maršem i 2. bataljon, koji je iz pokreta odbacio neprijatelja iz s. Mašvina.

O prelasku na pravac Slunj—Bihać, vrlo rječito piše u svom Dnevniku komesar 2. bataljona Slavko Borojević:

26.1 — ujutro rano krećemo iz Podzvida preko M. Kladuše za Pećigrad. Prestala je kiša, a naš pogled leti desno i lijevo čudeći se zašto su muslimanska sela tako razbacana. Stari grad Pećigrad stoji na strmoj čuki, zagrlio svoju džamijicu i par kuća, te sve to podsjeća na stara plemićka vremena a i tursko prohujalo doba. U selu je lijep mekteb, škola i još neka zgrada.

Pred cijelim bataljonom u školi objasnio sam zašto smo napustili Baniju i pročitao letak (čitaj pismo — Lj. D.) koji je izdao štab naše 7. divizije.

27.1 — Uvečer 26. krenuli smo za selo Tržac. Idemo putem prema Cazinu, a onda desno na rijeku Koranu. Put nas je strašno izmorio i trajao gotovo cijelu noć. Komora je stigla tek ujutro... Oko tri sata po ponoći pokret. Jedan vod smo još jučer poslali da ispita teren prema Mašvini, Brezovcu i Rakovici. Neprijatelj brzo napreduje kroz Kordun i već je stigao u Rakovicu.

Prelazimo Koranu u Tržačkoj Rašteli gdje nas pozdravljaju goli zidovi. Put nas vodi kroz Staru i Novu Kršiju, popaljena srpska sela. Sve same vrtače i kamen, što je za nas neobično. U daljini se vide sniježni vrhovi Plješevice i Male Kapele.

Stižemo u Lipovaču, siromašno hrvatsko selo iz koga su Srbi protjerani. Naroda ima malo i boji se. Kažu da su za vrijeme jedne partizanske ofanzive upali civili pravoslavci i opljačkali ih. Doručkovali smo nezačinjenu puru.

Oko podne dobivamo naređenje od štaba brigade da zauzmemo položaje prema Drežnik Gradu, jer je banda krenula putem iz Rakovice.

Naša prethodnica se sukobila s njihovom pobočnicom i zarobila jednog legionara, a 6 ubila. Zaplijenili smo 1 puško-mitraljez, 2 šmajsera i nekoliko pušaka. S ostalim snagama izbijamo na položaj. Banda izlazi na naše desno krilo i 1. četa se povlači. Zauzimamo druge položaje. Neprijatelj nas tuče artiljerijom. Naš mali bacač, s kojim rukuju Erak i Vilus, uputio je nekoliko granata k njima u selo.

Nakon nekoliko sati borbe i boravka na položajima, dobili smo naređenje da se povučemo u dno Lipovače. 1. i 3. četa ulaze u selo, a 2. četa ide preko sniježnog polja. Nailaze 4 aviona, kruže iznad nje, lete nisko, pikiraju, mitraljiraju, bacaju bombe... Sa nekoliko kurira nalazio sam se između 3. i 2. čete i sav pretrnuo da će 2. četa izginuti na toj čistini. Neki se prebacuju čim »ptičurine« malo odmaknu. Vičem im da paze i strepim.

Taj pakao je trajao cijeli sat. Da li to može biti ili ne, ali toga dana nismo (imali ni jedne žrtve od aviona. Na položaju u borbi smo imali 1 mrtvog i 6 ranjenih drugova.. «¹²⁹

U Drežnik Grad su tokom noći pristigle svježije neprijateljske snage, koje su ujutro napale jedinice 7. banijske i 15. kordunaške brigade na cijelom frontu. Međutim, uspio je da uz veće gubitke minimalno potisne 7. banijsku na spoju njenog 1. i 2. bataljona, koji su se povukli u jugoistočni dio Lipovače. Naš 3. bataljon je krajnjim naporom zadržao glavni neprijateljski klin u visini s. Sadilovca sve do 14 časova. Tada je neprijatelj upotrijebio i avijaciju (6 grupa od po 4—6 aviona »štuka« i »Dorniea«). Čitav sat avijacija je na smjenu bombardovala položaje brigade, a poslije toga je uslijedila artiljerijska i minobacačka vatra.

Usprkos takve, za Banijsce dotada nedoživljene i neviđene vatrene pripreme, gubici su bili minimalni. Od avijacije i artiljerije nije niko poginuo niti ranjen. Jedinice brigade su sa Koštajničkog Majura i Bijelnika bile obilno snabdjevene signalnim raketama, koje su naši borci počeli bacati »bez veze«. To je vjerovatno unijelo zabunu kod avionskih posada. Poslije avijacijske i artiljerijske pripre-

me neprijatelj je krenuo u napad i nastavio da prodire ka s. Vaganac. Tada ise 3. ibataljon povukao ka s. Tržačka Raštela. Stigao je 1. bataljon, dok je 2. bataljon bio odsječen i potisnut u pravcu s. Turska Gata. Brigadna intendantura, koja je bila upućena u s. Vaganac, evakuisala se pravovremeno sa kordunaškim jedinicama za Ličko Petrovo Selo i, poslije tri dana, preko Gornjeg i Donjeg Lapca u Lici, stigla kroz Kulen Vakuf u is. Vrtoče na cesti Bihać—Bosanski Petrovac.¹³⁰

U toku noći štab brigade je naredio povlačenje. Međutim, naređenje je stiglo samo do 3. bataljona, koji, preko Tržačke Raštele, odlazi za Bihać, gdje je predanio.¹³¹ U međuvremenu štab brigade je prikupio glavninu i, preko s. Tržačka Raštela, povukao se za s. Vrsta. Odatle je glavnina brigade, ujutru 28. januara, izbila u s. Pokoj na rijeci Uni, gdje je već počelo prebacivanje štaba 7. banijske divizije i 8. banijske brigade.

Kod s. Pokoj izrađena je skela kojom se 7. banijska divizija, zajedno sa izbjeglim narodom sa Banije i Korduna, prebacivala na desnu obalu rijeke Une. Iza štaba divizije i dijelova 8. banijske brigade prvo je prešla glavnina 7. banijske brigade, bez 3. bataljona, zatim bataljoni 8. banijske brigade, dok se 16. banijska brigada prebacila preko mosta kod Ostrošca. Mada je nabujala rijeka od brzog topljenja snijega otežavala prelaz preko Une, ona je, pod zaštitom bataljona 8. banijske i 15. kordunaške brigade, prijeđena. Nakon toga, 5. (kordunaška brigada se povukla ka Plješeviici planini na pravac Bihać—Skočaj—Donji Lapac, a zatim u sastav 8. kordunaške divizije.

Po prelazu Une, 7. banijska divizija 'ubrzanim maršem, obilazeći periferiju Bihaća, kreće ka Ripču, odnosno na položaje Ripačkii Klanac. Za to vrijeme 3. bataljon 7. banijske brigade očekivao je brigadu od Farkašića, odmarajući se u gradu. Tek uveče 28. januara slučajno je saznao da je brigada već obišla grad, pa je u sumrak kre-

130 Uroš Krnić, zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 218.

131 Treći bataljon u povlačenju izbio je na cestu Tržačka Raštela—Bihać pred zoru 28. januara. Pošto nije uspio uspostaviti vezu sa štabom brigade, produžio je u Bihać i smjestio se u kuće uz rijeku Unu.

nuo u pravcu Ripča, u sastav brigade, ne znajući da su Nijemci već stigli na Unu u Bihaću i zanoćili pred napuštenim gradom.

Ujutro 29. januara Nijemci su bez otpora ušli u Bihać preko drvenog mosta kod Farkašića, koji je u užurbanom evakuaciji ostao neporušen. Sedma banijska brigada je predanila i prenoćila u s. Pritoci, a u zoru 30. januara nastavila pokret za Ripač i s. Goriševac, gdje je dobila zadatak da posjedne položaje za odbranu na liniji s. Grgar—Ripački Klanac—s. Goriševac.¹³² Desno od 7. brigade, položaje je posjela 16. banijska brigada, pošto je stigla od s. Grabeža. Osmo banijska brigada je u prvom planu posjela položaje u rejonu s. Hrgar—Velebit, sa zadatkom da napadne pobočnicu i bok neprijateljskih snaga, kada 7. brigada sa položaja kod Ripča napadne glavninu. Lijevo u dolini rijeke Une raspoređeni su Bihaćki bataljon, pod komandom Huske Miljkovića,¹³³ u rejonu s. Rastoka, a 15. kordunaška brigada po prelazu Une kod s. Rečica, zatvarala je pravac prema Donjem Lapcu i Lici. Na pravcu Bosanska Krupa—Krnjeuša—Bosanski Petrovac nalazila se 8. krajiška, tzv. Hamdina brigada i Banijski odred.

Posjedanjem navedenih položaja, poslije prelaska rijeke Une i povlačenja sa Banije, zaključena je jedna duža etapa borbi i života banijskih partizanskih jedinica, uključujući i 7. banijsku brigadu. To je, u isto vrijeme, i početak nove etape, veoma značajne za dalju ulogu Banije u narodnooslobodilačkoj borbi i revoluciji.

Banijske jedinice, osim 7. banijske brigade, prvi put su se odvojile od Banije i tako »presjekle pupčanu vrpцу« ikoja ih je do tada jako vezivala za sopstveni teren. Svojim uspjesima u periodu pred četvrtu neprijateljsku ofanzivu, uspješnim usporavanjem neprijatelja kroz Baniju i na pravcu Rakovica—Bihać, banijske jedinice su odigrale značajnu ulogu. Tako je 7. banijska divizija najzad ušla u elitnu Operativnu grupu divizija NOV Jugoslavije i postala udarna.

132 Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 218, 219.

133 O Huski Miljkoviću, svojevremenoj varijanti Griše Melekova iz »Tihog Dona«, vidi napis Šukrije Bjedića u djelu: »Ratne slike iz Cazinske krajine«, »Svjetlost«, Sarajevo, 1957. godine.

Neprijatelj je iz Bihaća produžio nastupanje 31. januara, a onih nekoliko dana kratkog predaha od 28. do 31. januara 1943. na zapadnim padinama Grmeča iskorišćeno je za djelimičnu reorganizaciju brigade i divizije. Jedna od prvih mjera bila je i preformiranje brigadne intendature, koja se posljednjim snagama na saonicama dovukla cestom bez snijega u s. Vrtoče. Potrebna pokretljivost jedinica za ovu i predstojeću konfiguraciju zemljišta, zahtijevala je komore na tovarnim konjima, koja neće ovisiti od komunikacija, koje su partizani inače oštećivali, a koje su bile pod kontrolom neprijateljske avijacije. Sada su pred jedinicama bile samo pješačke i (konjske staze).

Drugi zadatak bio je popuna jedinica. Za to nije bilo uslova, pa je djelimična popuna izvršena primanjem dobrovoljaca iz prolazećeg ešelona banijskog zbjega. Tragična epopeja navedenih 6.000 do 7.000 Banijsaca, koji su napustili svoje domove, posebna je priča. Kolona izbjeglica je pratila svoje borce i jedinice, odnosno ispreplitala se sa njima cijelim putem od Banije pa sve do Glamočkog polja.¹³⁴

Na ikoncu, izvršene su i kadrovske promjene. Od formiranja 16. banijske brigade (26. decembra 1942. godine) nije bilo bitnih promjena u kadrovima, odnosno u sastavu osnovnog kadra, koji je bio relativno ustaljen i konstantan.

štab 7. brigade bio je sljedećeg sastava: komandant Nikola Maraković Nina, politički komesar Uroš Krunić, zamjenik komandanta Duro Bakrač, zamjenik političkog komesara Miloš Žica, intendant brigade Mile Kotaranin. Politički odjel su činili Sava Vukčević i Kaja Garibović-Lalović.

Komandni sastav jedinica:

— 1. bataljon: komandant Živko Bronzić, politički komesar Joso Kovačević, zamjenik komandanta Ilija Španović, zamjenik komesara Zlatko Cesar;

¹³⁴ Odnosi između izbjeglog naroda i njegovih boraca bili su neopisivo srdačni. Uobičajeno je bilo da se volovi liz zaprege u zbjegu daju borcima za ishranu, a isto su tako i štabovi jedinica »kriomice« daval i posljednje svoje zalihe bosim i gladnim izbjeglicama. Iz zbjega su se stalno izdvajali mladi i odvažniji i tako popunjavali partizanske jedinice.

— 2. bataljon: komandant Bojkan Borojević, politički komesar Slavko Borojević, zamjenik komandanta Stojan Dodos Cokam, zamjenik komesara Miloš Nožinić Rus;

— 3. bataljon: komandant Vladimir Bakarić, politički komesar Milutin Omazić, zamjenik komandanta Janko Zebić, zamjenik komesara Vlado Oščičak, student iz Zagreba;

— Prateći vod brigade — komandir Josip Kuštrin;

— Četa za vezu brigade.¹³⁵

Na sastancima koji su održani sa komandama bataljona i četa tokom 31. januara i 1. februara, govoreno je o vojno-političkoj situaciji kod nas i na frontovima saveznika, posebno na ruskom frontu. Zatim se na svim sastancima ukazivalo i na negativne pojave, na potrebu čvršće discipline kod pojedinih delova i slično, a malo su isticali uspjesi, što je veliki nedostatak ii prilikom izrade ove monografije.¹³⁶

Preduzete su i sve mjere da se borci koliko-toliko nahrane. Intendantura 7. banijske brigade još je bila u kretanju od Donjeg Lapca preko Kulen Vakufa ka s. Vrtoče, a bataljonske komore nisu imale rezervi niti su bile dovoljno osamostaljene za bilo kakvo osiguravanje redovne prehrane boraca. Povoljna okolnost bila je u tome što narod ovih sela još nije bio izbjegao pred neprijateljem. Pored toplog smještaja, posebno je bio susretljiv i u pogledu ishrane; on je borcima davao ono što je imao, a to je, pored ostalog, ulijevalo i samopouzdanje kod banijskih boraca.

Narodnooslobodilački odbori imali su pune ruke posla oko obezbjeđivanja prehrane jedinica i oni su taj svoj zadatak uspješno izvršili, naravno u granicama mogućnosti. Za to su im borci i starješine bili zahvalni.¹³⁷

135 Evidencija kadra nije sačuvana. Sada ima i drugih mišljenja o sastavu štabova bataljona, što ne igra bitnu ulogu, jer niko nije namjerno umanjen ili uzdignut. Zbog djelimično prikupljenih podataka o nižem kadru, on nije spomenut. Za komesara 1. bataljona došla je Zora Glavačević iz 16. brigade.

136 Neophodno je naglasiti da kriteriji ocjena uspjeha u to vrijeme borbe bili vrlo strogi, za razliku od današnjih. Greške i nedostaci su rigorozno žigosani i otuda ima i teških riječi u sačuvanim dokumentima.

137 Uroš Krunić, zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 219, i Slavko Borojević, »Dnevnik«, str. 19—21.

Za to vrijeme neprijatelj je savladavao rijeku Unu i sređivao jedinice za dalja dejstva preko planine Grmeča. Njemačka 7. SS »Princ Eugen« divizija izbijala je na Unu kod Bihaća; 369. legionarska »Vražja« divizija i 3. gorski zdrug NDH kod Bosanske Krupe i Bosanske Otoke. Sa sjevera i sjeverozapada usporeno su nadirale njemačke divizije, i to: 714. iz doline rijdke Sane u pravcu rejona Majkić Japre, a 717. od Sanskog Mosta u pravcu rejona s. Benkovac 1 dalje ka Bosanskom Petrovcu.¹³⁸

Odbrana pravca Bihać—Ripač—B. Petrovac—Oštrelj

Odbrana i zatvaranje pravca Bihać—Ripač—Bosanski Petrovac—Oštrelj bili su najvažniji zadatak u završnoj etapi neprijateljskog plana Vajs-1. A za nas, trebalo je na glavnom pravcu zaštititi prodor glavnih snaga Operativne grupe divizija Vrhovnog štaba NOV i POJ (ka rijeci Rami i Neretvi).¹³⁹

Kako je neprijatelj prodirao i od Ključa i Sanskog Mosta ka Bosanskom Petrovcu za leđa i pozadinu 7. banijske divizije i bosanskih snaga na sjevernim padinama Grmeča, to je, noću 30/31. januara, 8. banijska brigada hitno napustila položaje kod s. Hrgara i prebacila se u rejon Bosanskog Petrovca. U takvoj situaciji 7. banijska brigada preuzela je cjelokupne položaje u zahvatu komunikacije Bihać—Bosanski Petrovac.

Tako je, ujutro 31. januara, brigada imala sljedeći raspored: 1. bataljon u s. Grojevcu—Ripački Klanac; 2. bataljon u rejonu Velebit, zaselak sela Hrgara, a 3. bataljon u rejonu s. Hrgar.

Ujutro 31. januara 1943. godine i neprijatelj je nastavio nastupanje iz Bihaća ka Ripču i Bosanskom Petrovcu. Koristeći iskustva iz dotadašnjih borbi, isturio je vrlo jake prethodnice, ne manje od 1/3 snage. Shvatio je da bi nastupanje komunikacijama, kao osom pravca nadiranja pro-

138 Zbornik V/7, str. 504, 511; V/8, str. 10; IV/9, str. 593, 596, 599 i 603 i V/11, str. 550 i 565.

139 Duro Kladarin, n. d. Pavle Jakšić, Vojnoistorijski glasnik, br. 6/1951. i zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 180—182.

tiv jedinica NOVJ, u stvari rijetko dovelo do udara po glavnijim snagama. Shvatio je da su daleko opasnije i prijetee snage partizana uvijek lijevo i desno od komunikacije. Zbog toga je počeo više pažnje da posvećuje jakim pobočnicama, bez kojih bi njegov prodor kroz planinski koridor mogao biti izložen opasnosti od opkoljavanja, odsijecanja i parcijalnog uništavanja angažovanih snaga.

Nastupajući iz Bihaća, čelni ešelon 7. SS »Princ Eugen« divizije sudario se 1. februara sa snagama 7. banijske brigade kod s. Tihotine. U borbi su učestvovala sva tri bataljona, i to: 2. bataljon na cesti na spoju sa 1. bataljonom 16. banijske brigade, 1. bataljon na cesti kod s. Ripča, a 3. bataljon sa padina s. Hrgar. Glavni teret podnio je 2. bataljon.

Relativno mlada i za borbu nedovoljno iskusna 16. banijska brigada (njen 1. bataljon), nije na vrijeme stupila u borbu, pa je neprijatelj izvršio protivnapad i nanio 2. bataljonu 7. banijske brigade osjetne gubitke. Pored ostalih, poginuli su: komandir 3. čete Mile Marić, vodnik Miloš Kljajić i Stevo Očigrija.¹⁴⁰ Na sreću 1. i 3. bataljon relativno su lakše odbili jače neprijateljske snage. Oni su na dominirajućim padinama Grmeč-planine sačekali neprijatelja na blisko odstojanje i plotunom pokosili prve redove, a zatim, prelaskom na juriš, natjerali ostatke u bijeg niz padine. Borci su i ovdje bili očevici bijesa njemačkih oficira ikoji su vatrom iz automata ubijali sopstvene vojnike koji su odstupali, pokušavajući da ih ponovo natjeraju u napad. Tako su, uprkos jakim snagama neprijatelja, gubici 1. i 3. bataljona bili daleko manji od gubitaka 2. bataljona.¹⁴¹

Kada se 8. banijska brigada, zbog sve jačeg pritiska neprijatelja iz Ključa ka Bosanskom Petrovcu, prebacila u rejon Bosanskog Petrovca, neprijateljske snage iz Bosanske Krupe nadirale su jednim dijelom pravcem uz Unu i preko Velikog Radića ka Bihaću, a drugim pravcem Bo-

140 S. Borojević, »Dnevnik«, str. 21.

141 U Hronologiji, str. 420, za 1. februar, među ostalim piše: »U s. Tihotini (kod Bihaća) delovi 7. divizije 1. hrvatskog korpusa NOVJ opkolili i potom razbili manje delove nemačke 7. SS divizije »Princ Eugen«. Neprijatelj je imao oko 80 mrtvih i ranjenih«.

sanāka Krupa—Grmeč—Bosanski Petrovac, s ciljem da izbiju ka Vrtoču, odnosno ka Bosanskom Petrovcu — radi spajanja sa 7. SS »Princ Eugen« i 717. njemačkom divizijom.

Odsudne borbe za Ripački Klanac, važne položaje za prijelaz iz doline rijeke Une na tzv. Vrtočko-ibosanskopetrovačku visoravan, vođene su 2. februara 1943. Neprijatelj je ponovni napad usmjerio duž glavne ceste uz podršku tenkova.

Raspored 7. brigade bio je: 1. bataljon na položaju u zahvatu ceste (Ripački Klanac) do strmo zasječene litice; do njega se od s. Hrgara pružao 3. bataljon, a 2. bataljon je, poslije navedene borbe u s. Tihotina, povučen u rezervu — da se sredi i pokopa mrtve drugove.

U teškim borbama neprijatelj je, uz podršku tenkova, desetkovao 1. bataljon. U toku odbrane serpentina i Ripačkog klanca, pored mnogih boraca i rukovodilaca, poginuo je i komandant 1. bataljona Živko Bronzić.¹⁴² Podržan tenkovima, neprijatelj je u sam sumrak odbacio 7. banijsku brigadu na padine Grmeča i probio se cestom ka s. Lipa i Vrtočama. Teška borba čitavog dana, veliki gubici i prodor preko Ripačkog klanca tōk u sumrak nije neprijatelju dozvolio da svoj uspjeh potpuno iskoristi, već se zadovoljio samo zauzimanjem prevoja i isturanjem snaga ispred njega. Pripremao se i sređivao snage za produžetak dejstva 3. februara.¹⁴³ Ovo zadržavanje neprijatelja omogućilo je snagama 7. banijske divizije da savladaju snijegom zavijane padine Podgrmeča i da se srede na sledećim položajima.

U borbama toga dana razbijen je i Bihački bataljon u dolini rijeke Une.¹⁴⁴ Šesnaesta banijska brigada povukla se na padine Grmeča, odnosno na Crni Vrh (k. 850).

Sedma banijska brigada se obroncima Grmeča sjeverno od glavne ceste povukla u rejon s. Lipa. Noć je bila kišovita i hladna. Odjeća, na do kože prokislim borcima,

142 Živko Bronzić je proglašen za narodnog heroja Jugoslavije. Na Ripačkom klanu podignut je skroman spomenik na kojem piše: »Ovdje je poginuo Živko Bronzić zajedno sa svojom četom boraca...«

143 Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 136, 219 i 253.

144 Huška Miljković, sa većinom boraca, predao se Nijemcima.

smrzla se i uikrutila tako da su borci ličili na kipove. U potpuno popaljenom i uništenom s. Lipa brigadu je sačekao komandant divizije Pavle Jakšić. Tu su, uz ostatke porušenih kuća, promrzli borci zapalili vatre da bi se bar koliko-toliko odmrzli i osušili.

Nakon kratkog savjetovanja sa štabom divizije, komandant 7. banijske brigade izdao je naređenje bataljoni- ma za posjedanje novih položaja.¹⁴⁵ Bližilo se jutro pa je trebalo žuriti. Dva bataljona (1. i 3) raspoređena su iznad ceste na obronke Lisine planine (k. 1172), i to: 3. bataljon prema s. Dubovsko, a 1. Iznad s. Tarkovac. Drugi bataljon zauzeo je položaje na cesti ispred s. Lipa, i to: sa 3. četom i dva voda 1. čete lijevo od ceste — padine Grmeča, a 2. četa i vod iz 1. čete sa štabom bataljona na desnoj strani ceste. Prateći vod brigade posjeo je položaje u s. Lipa.

Sa Ripačkog Klanca 7. SS divizija »Princ Eugen« produžila je, 4. februara, u zahvatu ceste. Zaustavljen vatrom 1. ii 3. bataljona, neprijatelj se prestrojio i krenuo u napad na Lisinu. Borba je vođena po tmurnom vremenu, punom magle i oblaka, koji su se uvlačili u šume Grmeča i Lisine planine.

U šumi, među stoljetnim drvećem i ogromnim stijena- ma, naši borci su našli dosta sigurne zaklone. Udaljenost između streljačkih strojeva nije prelazila 15 do 30 metara. Vatra pušaka, štektanje mitraljeza i eksplozije ručnih bombi obilježavali su liniju fronta. U toj bliskoj i oštroj borbi protivtenkovski topovi i minobacači uz cestu u s. Lipa prelazili su toga dana nekoliko puta iz ruku u ruke. Ipak, teško uspijevajući da održe vezu, pod komandom

145 Pred i u toku borbe za Ripački Klanac i kod s. Lipa izvršene su i neke kadrovske promjene. Za komesara 1. bataljona postavljena je Zora Zebić, dok je Joso Kovačević upućen za zamjenika komesara 3. bataljona. Poginulog Živka Bronzića zamijenio je Ilija Španović. Zamjenik komandanta brigade Duro Bakrač odlazi da prihvati izbjeglice i da ih pokuša preko Like vratiti na Baniju, gdje je trebao preuzeti komandu nad Banijskim NOP odredom. Za načelnika štaba 7. brigade postavljen je dotadašnji komandant 3. bataljona Vladimir Bakarić. Za komandanta 3. bataljona postavljen je dotadašnji zamjenik Janko Zebić, a njemu za zamjenika postavljen je Branko Babić. Ove izmjene su izvršene od Ripča do Vrtoča.

novopostavljenog načelnika štaba brigade Vladimira Bakarića, 1. i 3. bataljon isu bili prisiljeni da se, braneći svaki metar, povlače uzbrdo grebenom Lisine planine. Negdje oko 16 časova ova dva bataljona je obišao komesar brigade, i to baš kada su pozadi, u dubini Grmeča, iz pravca Bosanske Krupe primijećene svijetleće rakete. Osmotrene su u dolini, između Lisine i Grmeča gdje je izbijala šumska staza. Kako se od pravca Grmeča nije očekivala pojava neprijatelja, upućeni su izviđači 2. bataljona da utvrde o čemu ise radi.

Borba na padinama Lisine nastavljena je nesmanjenom žestinom. Pred sumrak neprijatelj je izvršio odlučujući napad, zauzeo vrh Lisine planine i odsjekao dva voda 3. čete 3. bataljona, koji su ise sa komandirovom čete Milanom Mairtinovićem Redžom povukli na sjever u Grmeč planinu.¹⁴⁶

Potisnuvši 1. i 3. bataljon ka grebenu Lisine, neprijatelj je kasno popodne, uz podršku tenkova, napao i na 2. bataljon u s. Lipa, razbio ga i zaposjeo Lipu. Istovremeno je čelo neprijateljske kolone od Velikog Radića prešlo Grmeč i sa njegovih padina otvorilo paljbu iz puškomitraljeza. Štab 7. banijske brigade i dio 2. bataljona izvukli su se po prodoru neprijatelja sredinom sela iz okruženja, prebacili preko ceste ka s. Teočak i spojili sa preostalim dijelovima 2. bataljona desno od ceste Lipa—Vrtoča.

Nakon pada vrha Lisine, a zatim i njenog grebena, 1. i 3. bataljon (ibez navedena dva voda) odstupili su niz sjeveroistočne padine Lisine ka s. Lipa. Međutim, u sumrak su naletjeli na navedenu kolonu iz pravca Veliki Radić—Grmeč čije je čelo (bilo stiglo nadomak s. Lipa. Bez ikakove komande, krčeći put ručnim bombama,¹⁴⁷ borci su

146 Poslije dvodnevnog lutanja uhvatili su vezu sa nekim krajiškim jedinicama. Borili su se u Bosanskoj krajini, a zatim se priključili NOPO Banije i s njime se, preko Kozare, vratili na Baniju.

147 U toku povlačenja od Bihaća, brigada je naišla na nekoliko sanduka italijanskih ručnih bombi koje nisu bile evakuisane. Te talijanske »pleharice« dobro su došle te noći.

se po vodovima, desetinama i grupama, bez gubitaka, probili kroz izduženu legionarsku kolonu.¹⁴⁸

U vrijeme borbi na Lisini i kod s. Lipa, neprijatelj je, poslije razbijanja Bihaćkog (bataljona kod Rastoke, izbio u s. Dolovljane i na lijevom krilu okružio 16. banijsku brigadu, koja se padom noći također morala probijati u dubinu odbrane.

Na Lisini 1, 3. i dijelovi 2. bataljona 7. banijske brigade preživljavali su pravu dramu. Osim odsijecanja i gubljenja u šumama Grmeča pojedinih vodova i glavnina četa, bilo je i drugih lutanja i teških iskušenja. Tako, na primjer, vod iz 3. čete 3. bataljona, /koji je u proboju liz okruženja vodio njegov politički delegat Čedo Dukić, noseći dva teška ranjenika, nije uspio da se probije sa ostalim snagama. Sa vodom se našao i načelnik štaba brigade.

Zalazeći sjevernije u šume Grmeča, vod je uspio da zaobiđe neprijatelja i da tek u zoru drugog dana, izbije na cestu istočnije od s. Vrtoča. Oko ovog »začelja« brigade usput se sakupilo preko pedeset zaostalih boraca i starješina koji su se probijali kroz neprijateljsku (kolonu na cesti Lipa—Vrtoče. Uspjeli su u posljednjem času da se prebace preko ceste, jer su poslije desetak minuta cestom prošli njemački tenkovi iz s. Vrtoče za Bosanski Petrovac.¹⁴⁹

148 Mnogo kasnije, po vraćanju divizije na Baniju u jesen 1943. godine, u banijskim jedinicama je pronađen jedan legionar koji je te noći bio na Grmeču. Po njegovom kazivanju i kolona legionara je iznenađena i raspršena iznenadnim napadom u noći. Samo manji broj »stigao je u s. Lipa, a ostatak se, poslije četiri dana, prikupljao iz šume Grmeča.

149 Zbornik II/8, str. 15, 16, 17, 22, 24. Zbornik »Sedma banijska divizija«, str. 260 i 268; Borojević, »Dnevnik«, str. 21—22.

Osim toga, o borbama na Lisini govore i mnogi dokumenti. Tako u izvještaju zamjenika načelnika Vrhovnog štaba od 4. februara 1943. godine piše:

»Na pravcu Ripač—Lipa, a na prostoru između Dubovskog i Tarkovca, cio dan vođeni su krvavi bojevi. Borbe su vođene na 10—15 metara odstojanja od neprijatelja. Neprijatelj je zadržan i odbijen. Oštećena su tri neprijateljska tenka...«

U izvještaju od 5. februara, među ostalim, piše:

»Na pravcu Ripač—Lipa neprijatelj je uspio da poslije juče-rašnje vrlo žestoke borbe potisne 7. diviziju i da je odbaci sa dosadašnjih položaja prema selu Teočaku. Na taj način neprijatelj je onemogućio Jakšićev plan kojeg je trebao noćas izvesti... (protivnapad u pravcu Ripačkog Klanca — Lj. D.), Zbornik II/8, str. 22, 24 i dr.

Pored ostalih poginulih i ranjenih na Lisini, teško je ranjen i komandir 2. čete 3. bataljona Gajo Sirota, koga je odmah zamijenio Mijo Ikšić.

Tenkovi, koje je 7. njemačka SS »Princ Eugen« divizija iz s. Vrtoče uputila u izviđanje prema Bosanskom Petrovcu, kasnije su se vratili. Neprijatelj, koji se prikupljao cijelu noć i dan, prenoćio je 5/6. februara u Vrtoču.

Dijelovi 7. banijske brigade koji su bili prinuđeni na povlačenje prikupili su se ujutro 6. februara na prostorijski s. Kolunića pod zaštitom 87. banijske brigade. I 16. banijska brigada je uspjela da se probije iz okruženja na putu za selo Prkosi—Drvar.

Nakon dva okruženja i proboja na prostoru veličine oko 25 kilometara, između Ripča i Bosanskog Petrovca, čitava 7. banijska divizija dobija naređenje Vrhovnog štaba da zatvori pravac Bosanski Petrovac—Drvar. U toku 6. februara 7. banijska brigada prikupila se u Oštrelju, Koluniću i Medenom Polju. Dobila je zadatak da brani grōben Osječenice planine, kojim je išla industrijska pruga od Oštrelja u dolini rijeke Une. Desno na položaje Bukovičko brdo (k. 832) i Đurinovača (ik. 910) tokom 7. februara stiže 8. banijska brigada, a lijevo od 7. položaje Neteka—Drvar držala je 16. banijska brigada.

Na tim položajima, uz manje izmjene, brigada je ostala sve do 14. februara 1943. godine. Ona je tu zauzela sljedeći raspored: 1. bataljon — u rezervi na Oštrelju, gdje je i štab brigade i koji se smjestio u vagone u kojima je ranije bio Vrhovni štab NOVJ; 2. bataljon — na položajima južno od s. Kolunića, a 3. bataljon — na planini Osječemci.

Na Oštrelju i planini Osječenici

Greben planine Osječenice sa okomitim stijenama bio je dovoljna prirodna prepreka na pravcu od rijeke Une. Zato je izvršen navedeni raspored bataljona. Na položaju južno od Kolunića 2. bataljon je kontrolisao put Bosanski Petrovac—Oštrelj i osmatrao kretanje neprijatelja komunikacijom Vrtoče—Bosanski Petrovac. Na tom pravcu ne-

prijatelj je iz Bosanske Krupe 6. februara dopro do s. Krnjeuša, a 7. februara ušao u Bosanski Petrovac.

Treći bataljon je raspoređen duž šumske pruge na padinama Rakića kose do k. 1102, gdje je istovremeno zadržavao i stazu koja iz s. Medeno Polje izbija na sam vrh Osječenice (tt. 1796).

Štab brigade se smjestio u vagone uskotračne šumske pruge na Oštrelju gdje je u rezervu povučen 1. bataljon. Sa Oštrelja, po naređenju Vrhovnog štaba, 1. bataljon je upućen u rejon Bosanskog Grahova sa zadatkom da zaštiti formiranje 10. krajiške brigade. Od Bosanskog Grahova ovaj bataljon se ponovo uključio u brigadnu kolonu kod Glamoča u toku marša na pravcu Glamočko polje—Kupreško polje—Gornji Vakuf.

Raspoređeni po šumi, bataljoni su se smjestili ispod krošnji visokih jela. Oni bi u dubokom snijegu i na vrlo niskoj temperaturi na visini preko 1.000 metara teško izdržali da se nije našlo u izobilju cjepanica složenih u hvatove. Velike lomače gorjele su danonoćno, bez obzira na neprijateljsku izviđačku i ibombardersku avijaciju. Poslije dva dana naoblačilo se a počeo je da pada i snijeg, pa su neprijateljski avioni bili nemoćni.

Prolazeći u povlačenju od Lipe kroz s. Medeno Polje, borci su otkrili veće zalihe kukuruznog brašna, šećera i surogata kafe, što jedinice koje su tu ranije bile ili partizanske bolnice nisu uspjele evakuisati. Nešto je podijeljeno borcima i bataljonskim komorama, a ostatke je kupila brigadna intendantura. Od kukuruznog brašna je kuhana pura (palenta), dobro zašećerena i zalivena surogat-kafom. Hrana je bila obilna i dobrodošla da utoli glad, mada su banijski borci bili naučili na kruh i obilnu čorbastu hranu.

Drugi bataljon je bio na mnogo boljim položajima. On se noću spuštao u selo Kolunić da prenoći u preostalim kućama i ratnim bajtama, a danju je boravio na položajima u šumi, pored naloženih vatri. A, eto, baš u tom bataljonu došlo je do prvih slučajeva demoralisanja tu ispod Oštrelja.

Zadržavanje jedinice u stalno napetom borbenom stanju, posmatranje napaćenih, bosih, gladnih i iznemoglih hiljada banijskih (izbjeglica koje teško odmiču ispred neprijatelja ka Oštrelju u neizvjesnost,¹⁵⁰ svakodnevno pridolaženje i pritisak jedinica 7. SS »Princ Eugen« divizije od Bihaća, 369. legionarske »Vražje« divizije od Bosanske Krupe, te dijelova 714. i 717. njemačke divizije iz doline rijeke Sane — stvaralo je svojevrsnu psihičku napetost kod boraca, koja se ispoljila u samovolji. Jedan zamjenik komesara čete iz sopstvenog kukavičluka izazvao je paniku u četi, a zatim četu povukao. Jedan komandir čete odbio je da izvrši naređenje. Obojica su poslana u štab brigade na saslušanje, a borci vraćeni na položaje.

Da bi spriječio eventualne teže pojave, štab 7. banijske brigade je 8. februara napisao ovaj proglas:

ŠTAB
VII PARTIZANSKE BRIGADE HRVATSKE
»VASILJ GAČEŠA«
Br. si. dne 8. II 1943.

BORCIMA, KOMANDIRIMA I POLIT. KOMESARIMA
VII BRIGADE

Drugovi i drugarice!

Krvavi fašistički okupatori uz pomoć izdajničkih ustaških i četničkih bandi, povelili su protiv nas posljednju krvavu ofanzivu sa namjerom da unište tekovine naše borbe, da nam otmu krvlju najboljih narodnih sinova stečenu slobodu, da istrijebe naše narode. Krvavi njemački psi ljudožderi, žarili su svoje gadne kandže u tijelo naših oslobođenih zemalja Bo-

150 Vladimir Dedijer, napustivši Driniće, išao je s izbjeglicama na Oštrelj i o tome u svom Dnevniku zapisao:

»... 30. januar 1943. godine. Jedna od najstrašnijih slika ovog rata. Mraz je, a kulja narod bos, go, gladan. Nepregledne hiljade odmiču korak po korak. Svi idu pješice, samo ono nekoliko srećnih koji su imali vremena da zgrabe volove i kola. To je najborbeniji, najodaniji deo našeg naroda. Ove su majke radale brigade... Jedna žena srednjih godina s četvoro sitne djece — najstariji nosi ono najmlađe — svi bosi, iscrpeni, majci se trbuh vidi. Strašan je ovaj naš rat. Nikad naš narod nije preživljavao teže trenutke. Kuda će ovih 40.000 duša. Određeno je da se posljednja rezerva šećera za bolnice 1.500 kilograma razdeli izbjeglicama...«

sne i Hrvatske.¹⁵¹ Neprijateljska ofanziva izvodi se iz više pravaca: od Sanskog Mosta prema junačkoj susjednoj krajini, od Knina, od Gračaca i Udbine prema kršnoj i bratskoj Lici, preko Hrvatske, prema Grmeču i Krajini, *sa* jednim ciljem — raskomadati našu zemlju, opkoliti i razdvojiti naše junačke divizije, slomiti i razbiti ih.

Neprijatelj nije uspio i neće uspjeti u svojoj paklenoj zamisli. Otpor naših divizija pomrsio je njegove zlikovačke planove. Junačke ličke i primorsko-goranske brigade tuku i uništavaju italijansku žabarsku gamad i uz krvave gubitke po neprijatelja odbijaju njegove nasrtaje. Proslavljene jedinice bosanskog korpusa zaustavile su neprijateljsko nadiranje kod Ključa i zadaju mu svojim smjelim kontrajurišima teške udarce. Ponos naše vojske, proleterske divizije, i dalje postižu uspjehe.

Sa strane Hrvatske neprijatelj je prodro u bosansku teritoriju, ali teško iskrvavljen, zahvaljujući junačkim podvizima naše Divizije i naše VII brigade.

Drugovi i drugarice!

U teškim borbama koje vodimo, slamajući njemačku ofanzivu, od Banije do Grmeča (Mlinoga, Hajtić, Balinac, Drežnik, Tihotind, Gorišjevac), vi ste pokazali divne primjere borbenosti, junaštva i izdržljivosti. U čestim danonoćnim marševima po snijegu i kiši, slabo hranjeni, brojno jačim i moderno oporužanim protivnikom, vi ste se pokazali istinskom narodnom vojskom, sinovima zatočenicima prava i slobode svojih naroda. Pokazali ste da ste dostojni ljubavi svoga naroda, povjerenja naših komandi, našeg Glavnog štaba Hrvatske, Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije.

Drugovi i drugarice!

Nalazimo se pred ozbiljnim zadatkom: zaustaviti i razbiti fašističke krvnike, jednom za svagda protjerati ih iz naše zemlje. Naša brigada dobila je zadatak, na svom pravcu, tući

151 Tim krvožednim okupatorima komandovali su njemački generali, propagatori novog poretka: generalpukovnik Lohr, komandant Jugoistoka; general Lüters, komandant njemačkih trupa u Hrvatskoj i 15. korpusa; general Nijemac, rodom iz Rumunije, Phleps, komandant 7. SS »Princ Eugen« divizije; general Fritz Neudholdt, komandant 369. legionarske »Vražje« divizije; general Fridrich Stahl, komandant 714. divizije; general Jozef Kübler, komandant 718. njemačke divizije i drugi, sve gori od goreg. Najpoznatiji između zločinaca — generala — svakako je general August Schmidhuber, komandant 14. SS puka. Njega slijede pukovnik Fišer, komandant 369. legionarskog puka; Obrst Ritzman, komandant 370. legionarskog puka i major Becher, komandant 1. bataljona 370. leg. puka. Slijede ih major Anacker, komandant 738. puka, pukovnik Tribukcica, komandant 750. puka i drugi.

i odbaciti razbojničku Hitlerovsku vojsku. Neprijatelj je istina uspio natjerati nas na privremeno povlačenje sa naše Banije, ali neprijatelj neće i ne smije slomiti naše redove. Mi ćemo se boriti i odgovoriti svome zadatku. U nas su uprte oči našeg naroda, u nas polažu nade naša komandna rukovodstva i naš Vrhovni štab. U nas, vjerujući u našu nesalomljivu snagu, gledaju blaženi pogledi naših prognanih majki i sestara sa Banije, od nas traže zaštitu svojih nevinih života gladna i bosa djeca. Mi smo svjesni toga da lomeći neprijatelja ovdje u Bosni približavamo njegovu skorbu smrti i dan konačne slobode naših naroda, svjesni smo da branimo čast i osiguravamo slobodu naših domova na Baniji, da zaštitimo gole živote 15.000 banijskih izbjeglica.

Mi smo, zajedno sa našim milim i dragim, koji se klatare gladni i smrznuti po popaljenim bosanskim selima, došli u Bosnu, jer smo bili prinuđeni divljačkim Hitlerovim SS trupama, porobljivačima naše zemlje, tim krvoločnim stvorovima, koji u strahu od sigurne smrti hoće da iskale svoj bestijalni otrov na nas i naše porodice.

Neka nedjela i nasilja okupatora, neka pohod raznih švabskih izroda, neka napori i žrtve koje viteški podnosite, samo napuće vaša srca svetom beskrajnom mržnjom tuđinskom osvajaču, neka se ta mržnja pretvori u plamenu energiju vaših mišića, koje će ognjem iz našeg oružja satirati opake dušmane naše zemlje. Ne dozvolite da i za trenutak nama ovlada malodušnost i nedisciplinacija. To nijesu odlike boraca narodne vojske, to nije svojstvo naše Sedme brigade.

Uz nas se nalaze lijevo i desno hrabre bosanske i proleterske divizije. Mi nismo sami! Zajedno sa nama je nepobjediva Narodnooslobodilačka armija ... (nečitko) Crvena armija, koja u junačkim prodorima kod Kurska, Rostova i prema Crnome moru mrviti i melje zamrznutu Hitlerovu vojsku. Sa nama su demokratski narodi Engleske i Amerike. Našu vojsku prati beskrajna ljubav naših naroda. Naši redovi su iskovani od najdičnijih sinova naših naroda zato smo mi u stanju podnijeti žrtve i izdržavati napore kakve ne pozna historija.

Drugovi i drugarice!

Ugušite u vašim redovima sve pojave malodušnosti i kukavičluka. Zar se može dopustiti da našu zdravu vojsku razjeda duh nevjerice i sumnje, koji nose kojekakvi tuđi elementi, i to baš u momentu, kada se nalazimo u okrilju čitave vojske, pred izgledom konačnog sloma okupatora i njegove ofanzive.

Vi imate puno povjerenje u naš Vrhovni štab, u našu slavnu rukovoditeljicu Komunističku partiju, u naš komandni kadar. Zbijte još čvršće svoje redove oko naše junačke Komunističke partije, oko vaših komandnih rukovodstava. Pokažite da možete izdržati sve napore. Vi ste do danas izdržali sve probe i proveli tako slavne bitke da vam se u tome može samo čestitati. Budite i ubuduće još čvršći i još postojaniji. Sjetite se našeg slavnog historijskog puta kroz Slavoniju, sjetite se naših vojničkih podviga na Baniji, sjetite se svetog zavjeta

koga smo svi dali svome narodu. Mi smo sljedbenici našeg prvoborca banijskog Čapajeva Vasilja Gaćeše.

Neka teški pokreti kroz oganj i boj preko Une i Grmeča budu Kovačnica ljutih ubojnika narodnih osvjetnika, škola čvrstih istinskih karaktera. Neka ni u jednoj prilici ne prestanu blistati pred vašim očima ponosni likovi banijskog junaka, bombaša i razbijača neprijateljskih utvrda, koji nesebično dadoše svoje živote na oltar narodne slobode i narodne sreće. Zar se ne sjećate neustrašivog sokola, junaka našeg, popularnog Živka Bronzića, zar vam ne lebdi pred očima lik vrlo osvetnice, dične Milanke Kljaić, zar vas ne opominje na dužnost junačka smrt komandira Marića, i mnogih drugih. Zar vam ne uzavre krv pred prizorima gladne i gole djece, naše nejači koja umire po putevima.

Mi nećemo dozvoliti da neko pljuje na junačku tradiciju Sedme brigade. Mi nećemo i ne smijemo zaboraviti na naše slavne žrtve iz čijih grobova vapije glad za osvetom! Mi smo vojska koja ne poznaje krize, mi kažemo: »U dobru je lako dobar biti, na muci se poznaju junaci«! Mi nećemo popustiti, mi ćemo izdržati do pobjede. Pred nama su novi slavni dani. Mi sa zadovoljstvom i osjećanjem sreće gledamo na sutrašnjicu, koja nam pripada.

Živjela naša Narodnooslobodilačka vojska!

Živio naš Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije!

Živio naš vrhovni komandant drug Tito!

Slava palim drugovima!

U našoj vojsci nema mjesta smutljivcima i malodušnicima!

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

(MP)

Polit, komesar,
Krunic Uroš, s. r.

Komandant,
Maraković Nina, s. r.

Neprijatelj je 9. februara tukao položaje brigade artijerijskom vatrom, pošto je jedna njegova kolona izišla iz Bosanskog Petrovca u s. Kolunić i, poslije kraćeg zadržavanja, vratila se u garnizon.

Sljedeći dani prolazili su u zatišju, is tim što je 13. februara 2. bataljon povučen na Oštrelj, a na njegove položaje je prebačen 3. bataljon sa Oisječence.

Intenzivnim političkim radom, uz proradu proglašavanja štaba brigade, ukazivano je borcima i starješinama na daleko veće teškoće koje očekuju izbjeglice zbog kojih će se pokušati proboj preko Like i povratak na Baniju, kao i na iskušanja na daljem borbenom putu brigade.

Za novi zadatak 7. banijske divizije, njen štab je saznao 10. februara u Drvaru.